

ལེན་བཅུ་གཉིས་པ། ཚ་བ་སྐྱེ་གསོ་བ།

ГЛАВА 12. ЛЕЧЕНИЕ ЖАРА В ОБЩЕМ

དེ་ནས་ཡང་དང་སྤོང་ཡིད་ལས་སྐྱེས་ཀྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་ཞུས་སོ། །ཀྱེ་དང་སྤོང་ཚེན་པོ་རིག་པའི་ཡེ་ཤེས་ལགས། ཚ་བ་གསོ་བའི་སྐབས་ལ་ཇི་ལྟར་བསྐབ་པར་བཀྱི། ཚ་བའི་ནད་ན་མས་རྒྱ་རྒྱེན་གང་ལས་བྱུང་། ཚ་བའི་ངོ་བོ་ཇི་ལྟར་གནས་པ་ལགས། ཚ་བ་ཞེས་བྱའི་མིང་དུ་ཅི་སྐྱེར་བཏགས། ཚ་བའི་ནད་ལ་དབྱེ་ན་དུ་ཞིག་མཆིས། ཚ་བའི་རྟགས་དང་བཅོས་ཐབས་ཇི་ལྟར་ལགས། །འཚོ་མཛད་སྤྱོད་པའི་རྒྱལ་པོས་བཤད་དུ་གསོལ། །ཞེས་ཞུས་པས།

Then again Sage Yidlay Kye (*yid las skyed*) made this request, "O Great Sage Rigpai Yeshe (*rig pa'i ye shes*), how can one learn the category dealing with the treatment of hot disorders? What are the causes and conditions from which hot disorders arise? What is the nature of hot disorders? Why is it called 'hot disorder'? What are the classifications, signs and symptoms, and treatment methods? May the Healer, the King of Physicians, please explain."

Затем снова мудрец-риши Йиле Кье (*yid las skyed*) обратился с такими словами: «О Учитель, мудрец-риши Ригпей Еше (*rig pa'i ye shes*)! Как изучить раздел лечения жара (*tsha ba*), от каких причин и условий возникают болезни жара? Что представляет из себя природа жара? Почему ему дано такое название? Сколько можно выделить болезней жара? Каковы их симптомы и методы лечения? Исцелитель, Царь врачей, пожалуйста, расскажите!»

དང་སྤོང་ཚེན་པོ་རིག་པའི་ཡེ་ཤེས་དེས་འདི་སྐད་ཅེས་གསུངས་སོ། །ཀྱེ་དང་སྤོང་ཚེན་པོ་ཡིད་ལས་སྐྱེས། ཚ་བ་གསོ་བའི་སྐབས་ལ་བསྐབ་བྱ་ན། རྣམ་གཞིའི་དབྱེ་བ་རྣམ་པ་དཔག་མེད་ཀྱིན། །མདོ་རྩ་བསྐྱེས་པས་ཚ་བྱང་གཉིས་སུ་འདུས། ཚ་བའི་

ནད་དར་སྣ་མང་འབྱུང་སོ་ཚེ། །དྲིས་བཟུང་བཅོས་དཀའ་རྒྱས་སྣ་ལྷན་སྟོན་འཕྲོག། །འདི་ཤེས་གང་ནད་ཞར་ལ་ཤེས་འགྱུར་
བས། །དེ་ཕྱིར་ཁྱོད་ཀྱིས་ལྷན་པ་ཤིན་ཏུ་ལེགས། །ཀྱེ་དང་སྤོང་ཆེན་པོ་མ་ཡིངས་གུས་པས་ཉོན།

Having been thus requested, the Great Sage Rigpai Yeshe replied with these words, "O Great Sage Yidlay Kye, to learn the category dealing with the treatment of hot disorders, all disorders can be condensed into two types – hot and cold disorders – although there are innumerable classifications of disorders. Since hot disorders are highly widespread, numerous, and prone to misdiagnosis, these disorders are difficult to diagnose and treat, and they tend to flare up easily and take away life instantly. As you learn about hot disorders, cold disorders will be understood currently. Therefore, you have made an excellent request. O Great Sage, listen respectfully without any distraction.

В ответ на обращение Учитель молвил: «О, великий риши, Йиле Кье (*yid las skyed*),
1 Вот как изучить раздел лечения жара. Все бесчисленные виды болезней вкратце можно свести к двум типам: жару и холоду. Болезни жара [широко] распространены, разнообразны, в них легко ошибиться, их трудно диагностировать и лечить, они легко развиваются и быстро отнимают жизнь. Изучив их, попутно станут понятны и болезни холода. Поэтому прекрасно, что ты спрашиваешь об этом. О великий риши, слушай почтительно и внимательно!

།དང་པོ་ཚ་བའི་ནད་དེའི་རྒྱ་བཟུན་པ། །འིང་བའི་རྒྱ་དང་ཉེ་རྒྱ་རྣམ་པ་གཉིས།

First, the causes of hot disorders are of two types: distant and proximate causes.

2 Первое. Описание причин этих болезней жара - их два типа: отдалённые причины и близкие.

འིང་རྒྱ་མ་རིག་ལས་བྱུང་ཞེ་སྣང་སྟེ། །མ་རིག་དབང་གིས་ཉོན་མོངས་དུག་ལྡར་སྟེན། །དེ་ལས་ཞེ་སྣང་མཐོས་པ་སྐྱེད་རྒྱུ་ཡིན།

The distant cause is hatred evolving from ignorance. Ignorance gives rise to the five afflictive emotions, among which hatred acts as the cause for developing *mkhris pa*.

2.1.1 Отдаленная причина - это гнев, возникающий из-за неведения. Силой неведения вызревают пять ядов омрачений, из которых гнев является причиной, порождающей трипа (*mkhris pa*).

ཅི་ཕྱིར་མ་རིག་མེད་ན་ཉོན་མོངས་མེད། ཉོན་མོངས་མེད་པར་ཞེ་སྤང་མི་འབྱུང་སྟེ། ཞེ་སྤང་མེད་པར་ཚ་བ་འབྱུང་མི་སྲིད།

As without ignorance there will be no afflictive emotions, without afflictive emotions there will be no hatred, and without hatred, it is impossible for hot disorders to occur.

2.1.2 Потому что без неведения не было бы омрачений, без омрачений не возник бы гнев, а без гнева невозможно появление жара.

ཉེ་རྒྱ་རྣམ་པར་མ་གྱུར་མཁྲིས་པ་ཉིད། ཅི་ཕྱིར་མཁྲིས་པ་ཚ་ལ་རྣོ་བ་དེ། རང་ལ་སྣག་པས་གནོད་བྱ་སྲིག་པའི་ཕྱིར། ཚ་བ་ཀུན་གྱི་རྒྱ་ནི་མཁྲིས་པ་ཡིན། མཁྲིས་པ་མེད་པར་ཚ་བ་འབྱུང་མི་སྲིད།

The proximate cause is *mkhris pa* in its balanced state. Because *mkhris pa*, whose characteristics are hot and sharp, on increasing beyond its normal proportion burns the basis of affliction²⁸, it is the cause of all types of hot disorders. Hence, without *mkhris pa*, it is impossible for hot disorders to occur.

2.2.1 Близкая причина – сама непотревоженная трипа. 2.2.2 Поскольку трипа жгучая и острая, то когда её количество превышено, она сжигает подверженное вреду. Поэтому, причиной любого жара является трипа. Без трипа, невозможно появление болезней жара.

དེ་ལྟར་རྣམ་པར་མ་གྱུར་མཁྲིས་པ་དེ། འཕེལ་བྱེད་རྣམ་པར་འགྱུར་བའི་རྒྱུན་བཞི་སྟེ། འཇུག་དང་གདོན་དང་ཟས་དང་སྦྱོད་ལམ་མོ། །

Balanced *mkhris pa* is aggravated by four conditions: season, evil spirits, diet, and lifestyle.

²⁸ Basis of affliction refers to the seven bodily constituents and three waste products.

3 Так, есть четыре условия, увеличивающие непотревоженную трипа. Это - сезоны, негативные влияния, питание и образ жизни.

སྐྱི་ཅུ་དུས་བཞི་དམན་སྟག་ལོག་པ་དང་། །ལྷན་པར་སྟོན་ཚད་དམིད་ཚད་ཚ་བའི་རྒྱན། །

Deficient, excess, and adverse conditions of the four seasons in general and the heat of autumn and spring in particular are the seasonal conditions responsible for hot disorders.

3.1 Недостаток, избыток, и аномалия четырёх сезонов в общем, а в частности жара осенью и весной – вот условия [болезней] жара.

གདོན་ནི་དྲག་པོ་ཁྲིས་པ་དཔལ་བའི་མིག་མཁོ་མཁའ་འགོ་སྐད་འབྲུགས་སྐྱུ་ལས་བྱུང་། །

Harmful influences transmitted from the third eye of agitated Mahadeva as well as curses and disputes among *ma mo* and *mkha'* *'gro* are *gdon* (evil spirit) conditions responsible for hot disorders.

3.2 Негативные влияния дон (*gdon*). [Болезни жара] возникают из третьего глаза рассерженного Махадева и по причине проклятий и ссор между демоницами мамо и дакини.

ཟས་ནི་ཚ་སྐྱུར་ལན་ཚ་སྒོ་བའི་རོ། །ཤ་ཚང་བུ་རམ་བྲོད་བཅུད་བཞེན་དྲགས་སྟོང་། །

Excessive intake of hot, sour, and salty foods, as well as nutritious and warm-natured foods such as meat, *chang* and *bu ram* (jaggery), are the dietary conditions responsible for hot disorders.

3.3 Пища. Избыточное употребление того, что имеет жгучий, кислый, солёный вкус, тёплого и питательного, такого как мясо, чанг, бурам поднимает [болезнь].

སྒྲིབ་ལམ་འདུག་རྗེས་དྲག་པོའི་ལས་བྱས་ཤིང་། །ཚད་དགུང་གཉིད་ལོག་བང་འགོས་ཉེན་པ་དང་། །མི་ཐེག་ལྷུང་དང་ས་སྐྱ་
བརྐྱས་པ་དང་། །གཞུ་སྐྱ་བཀང་དང་འཛིང་ག་བཤེ་བ་དང་། །རྟ་ཡིས་བརྟུང་དང་གཡང་དུ་སྐྱུང་བ་དང་། །ཐིབས་འོག་ཚུད་
དང་རྡོ་དབུག་བརྟུངས་ལ་སོགས། །ལར་ན་དྲག་ཤུལ་ཅན་གྱིས་སྦྱོང་བར་བྱེད།

Undertaking strenuous activities immediately after rest, sleeping during the hot midday, running vigorously, exhaustion from prolonged walking, carrying a heavy load, digging in hard ground, drawing a stiff bow through force, engaging in a fierce fight, being thrown from a horse, falling down a precipice, being trapped under debris and beaten heavily with sticks and stones-in short, strenuous activities are responsible for arousal of hot disorders.

3.4 Образ жизни. Резкий переход от отдыха к тяжёлому физическому труду; дневной сон в жаркий полдень; изнурительный бег или ходьба; перенос неподъёмного груза, копание твёрдой земли, натягивание тугого лука; состязания в силе; падение с лошади или с обрыва; попадание под завал; травмы от ударов камнями и палками - в общем физическое перенапряжение поднимают [болезни жара].

དེ་ན་མས་ཚ་བ་སྐྱེ་ཡི་རྒྱུ་ལྟར་ཀྱང་། །འུས་གདོན་གཉིས་ཀྱིས་མ་བསྐྱེད་རིམས་མི་འབྱུང་། །ཟས་སྒྲིབ་གཉིས་ཀྱིས་མ་བསྐྱེད་
འཇུགས་མི་འབྱུང་། །སྒྲིབ་ལམ་དག་གིས་མ་བསྐྱེད་འགམས་མི་འབྱུང་། །ལ་ཟས་ལྷུང་པར་དུག་ཚད་རྒྱུན་དུ་འགྱུར། །དེ་དཔེ་མེ་
ལ་ཤིང་བསྐྱར་རྒྱང་བསྐྱོད་འདྲ། །རྒྱུན་བཞིས་མཁྲིས་ཚད་བསྐྱོད་པས་ཚ་བར་འགྱུར། །

Even if these factors are responsible for causing hot disorders in general, there is no *rims* (contagious hot disorder) that is not attributable to the season and *gdon* (evil spirit) influences, there is *'khrugs* hot disorder that is not attributable to the diet and lifestyle, there is no *'grams* hot disorder that is not attributable to the lifestyle, and hot-natured poisoning is particularly attributable to the diet. Just as a fire is intensified by adding firewood and free flowing air, the heat of *mkhris pa* is intensified by these four conditions, thus leading to hot disorder.

3.5 Хотя все они – общие условия жара, но не бывает рим (*rims*), не вызванного сезонами и негативными влияниями; не бывает труг (*'khrugs*), не вызванного питанием и образом жизни; не бывает драм (*'grams*), не вызванного образом жизни. Пища является особенным условием, приводящем к жару отравлений. Это

как подкладывать дрова в огонь и раздувать его, так же и четыре условия раздувают тепло трипа, превращая его в [болезни] жара.

དེ་ལ་ཚ་བ་ཞེས་བྱའི་ངོ་བོ་ནི། མཁྲིས་པའི་མེ་དྲོད་ཐང་ལ་སྟག་པ་ཡིན། །

The nature of hot disorder refers to an increased heat of *mkhris pa* beyond its normal proportion.

4.1 В этом смысле природа того, что называется жар, - это превышение количества огненного тепла трипа.

ཅི་ཕྱིར་མཁྲིས་པ་སྐྱུ་མ་བཅས་ནོ་ཞིང་ཚ། །ཡང་ཞིང་ངི་མན་མ་འཕྱུ་ཞིང་གཤེར་བ་དེ། །ཐང་ལ་སྟག་པའི་ཚ་བའི་རྟགས་སུ་
འབྱུང་། །གདོང་སྐྱུ་སྐྱུར་སྐྱེན་དྲོད་ཆེ་སྟོག་དཀའ་ཡང་། །དྲི་ཆེ་འཕྱུ་ཞིང་གཏར་ཁྲག་ལུང་པ་སྟེ། །འདི་རྟགས་འབྱུང་བྱིར་ཚ་
བར་ཤེས་པར་བྱ། །

When the oily, sharp, hot, light, malodorous, purgative, and moist characteristics of *mkhris pa* increase beyond their normal proportion, this causes the signs and symptoms of hot disorder, which are an oily face, fast maturation, increased body heat, quick response to treatment, a foul smell, diarrhea, discharge of thin blood on venesection, and thin sputum. When these signs and symptoms appear, the condition should be understood as 'hot disorder.'

4.2 Почему же когда превышено количество маслянистой, острой, жгучей, легкой, зловонной, послабляющей и влажной трипа возникают симптомы жара? Потому что когда возникают такие признаки как: маслянистое лицо, быстрое созревание, большой жар, свободный разворот [болезни], зловоние, диаррея, жидкая консистенция выпускаемой крови и мокроты - это расценивается как «жар».

ཚ་བའི་རྒྱ་མཚན་གཞོན་བྱ་སྟེག་པ་སྟེ། །གཞོན་བྱ་ལུས་བྱུངས་བདུན་དང་ངི་མ་གསུམ། །འདི་དག་ཐལ་བར་སྟེག་པ་མ་ཡིན་
ཀྱང་། །ཚ་བའི་དྲོད་ཀྱིས་བསྐྱུ་ལ་བས་སྟོག་འདོར་བྱེད། །དེ་ཕྱིར་སྟེག་ཅེས་བྱ་བར་བཤད་པ་ཡིན། །

It is called hot disorder because it burns the seven bodily constituents and the three wastes. However, 'burn' here does not mean burning them into ash, rather it means that they are putrefied by the heat of hot disorder, resulting in death. Therefore, its termed 'burn.'

5.1 Причина [названия] «жар» в том, что он сжигает подверженное вреду (*gnod bya*). 5.2 Несмотря на то, что [жар] не сжигает физически дотла подверженное вреду (*gnod bya*), то есть семь тканей тела и три нечистоты, но тепло этого жара разлагает их и отнимает жизненную силу. Именно поэтому говорится, что [жар] «сжигает».

ཚ་བའི་དབྱེ་བ་རྟེན་དུས་ཉེས་པ་དང་། །གནས་ས་རྒྱུད་དང་གནས་སྐབས་རིགས་ཀྱིས་དབྱེ། །

Hot disorder is classified on the basis of body, period, *nyes pa*, location, nature, phase, and type.

6 Жар классифицируют по опоре, по времени, по виновнику-ньепа (*nyes pa*), по месту, по характеру, по стадиям и по видам.

རྟེན་གྱིས་དབྱེ་བ་བྱིས་པ་དང་མ་ཚུལ། །

The classification of hot disorder on the basis of body refers to childhood, adulthood, and old age.

6.1 Классификация по опоре: [жар] детей, взрослых и стариков.

དུས་ཀྱིས་དབྱེ་བ་གསར་དང་རྒྱུད་པ་གཉིས། །

The classification on the basis of period is of two types: new-onset and chronic.

6.2 Классификация по времени: свежий и старый - два [типа].

ཉེས་པས་དབྱེ་ན་རླང་མཁྲིས་བད་ཀན་དང་། །ལྷག་དང་ལྷ་མེར་ཚ་བ་རྣམ་པ་ལྟ། །

The classification on the basis of *nyes pa* is of five types: *rlung*, *mkhris pa*, *bad kan*, blood, and *chu ser*.

6.3 Классификация по ньепе. Тут пять типов: жар лунг, трипа, бекен, крови, чхусер.

གནས་ཀྱིས་དབྱེ་ན་ཕྱི་ནང་བར་དང་གསུམ། །ག་ལྷགས་རྩ་རྩམ་དོན་སྣོད་ལ་གནས་པའོ། །

The classification on the basis of location is of three types: external, internal, and intermediate locations. The external location is the skin and muscle tissues, the internal location is the vital organs and vessel organs, and the intermediate location is the channels and bones.

6.4 Классификация по месту. Здесь три: внешний, внутренний и средний - локализующийся в мышцах и коже, в сосудах и костях, в плотных и полых органах.

རླང་གྱིས་དབྱེ་ན་རང་རླང་གཞན་རླང་ཅན། །རང་རླང་ཅན་དེ་རླང་པ་རང་རྟགས་གསལ། །གཞན་རླང་ཅན་ལ་ལྡན་ཚད་
འདུས་ཚད་གཉིས། །

The classification on the basis of nature is as follows: independent and dependent natures. An independent-natured disorder is a singular disorder which manifests its own signs and symptoms. A dependent-natured disorder is of two types: hot disorder associated with one *nyes pa* and hot disorder associated with all *nyes pa*.

6.5 Классификация по характеру: самостоятельные (*rang rgyud can*) и зависимые (*gzhan rgyud can*). Самостоятельные - это простые заболевания, проявляющие собственные признаки, а зависимых два типа: сочетанный жар (*ldan tshad*) и сложный жар (*'dus tshad*).

གནས་སྐབས་དབྱེ་བ་རྣམ་པ་རྒྱག་ཡིན་ཏེ། །མ་སློན་རྒྱས་སྟོངས་གཤམ་རྟོགས་པའོ། །

The classification on the basis of phase is of six types: unripened hot disorder, acute hot disorder, empty hot disorder, hidden hot disorder, chronic hot disorder, and turbid hot disorder.

6.6 Классификация по стадиям. Их шесть типов: незрелый, развитой, пустой, скрытый, застарелый, мутный.

རིགས་ཀྱིས་དབྱེན་འགྲམས་འཁྲུགས་རིམས་དུག་བཞི། །

The classification on the basis of type is of four types: 'grams traumatic hot disorder, 'khrugs (disturbed hot disorder), rims (contagious hot disorder), and hot disorder associated with poisoning.

6.7 Классификация по видам. Их четыре: драм ('grams), труг ('khrugs), рим (rims) и отравления (dug).

ཚ་བའི་རྟགས་ལ་འགྱུར་མེད་ངོས་བཟུང་དང་། །སྤང་སྤང་སྤྱ་བཞི་ལ་དམར་གདགས་པའོ། །

The signs and symptoms of hot disorder require a precise diagnostic approach and the four prognostic criteria for refusing or accepting a patient for treatment.

7 В признаках жара [описывается] неизменная симптоматика и прогноз на основании четырёх критериев принятия и отказа.

དང་པོ་ངོས་བཟུང་སྤྱི་དང་བྱེ་བྲག་གཉིས། །

First, the precise diagnostic approach is of two types: general and specific.

7.1 Первое. Есть две [категории неизменной] симптоматики: в общем и в частности.

སྤྱི་ཡི་རྟོགས་ལ་བྱི་ནང་གསང་བ་གསུམ། བྱི་རྟོགས་སྤོང་བ་རྒྱ་རྒྱུན་སྒོ་ནས་བརྟག། བར་རྟོགས་མཚན་ཉིད་རྟོགས་ཀྱི་སྒོ་ནས་
བརྟག། གསང་རྟོགས་པན་གཞོན་སྒོ་ནས་བརྟག་པའོ།།

The general diagnostic approach involves three types: external, internal, and secret examinations. The external examination is done on the basis of causes and conditions. The internal examination is done on the basis of signs and symptoms. The secret examination is done on the basis of assessing the beneficial and harmful effects of remedies.

7.1.1 А в общих симптомах - три [категории]: внешние, внутренние и тайные. Внешние симптомы определяют через причину и условия поднятия [болезни]. Внутренние - через характерные признаки. Тайные - через изучение того, что помогает и вредит.

སྤོང་བ་རྒྱ་རྒྱུན་སྒོ་ནས་བརྟག་པ་ནི། གོང་རྒྱུན་ཟས་སྦྱོང་རྗེས་ལས་ཤེས་པར་བྱ།།

The diagnosis based on cause and conditions can be made by examining the condition that occurs after following the diet and lifestyle recommendations mentioned above as conditional factors.

Исследование через причину и условия поднятия. [Жар] следует определять по последствиям питания и образа жизни, описанных выше в качестве условий.

མཚན་ཉིད་རྟོགས་ཀྱི་སྒོ་ནས་བརྟག་པ་ནི། ཁོ་བའི་རྩ་ནི་མགྲོགས་རྒྱས་གྲིམས་པ་ཡིན། རྒྱ་མདོག་དམར་སེར་དྲི་དུགས་ཆངས་
པ་ཆེ། མགོ་ན་གཚ་ལ་རྩུར་ལ་ལ། རྩེ་རྩེང་བད་ཀན་ཆེ་ལ་སྒྲ་སྒོ་སྐྱམ། མིག་སྤྱོད་དམར་སེར་གཟེར་བ་གཅིག་ཏུ་
འདྲིལ། ལྷུང་པ་དམར་སེར་ཚ་བྱོ་སྒོམ་དང་ཆེ། ལྷག་མཁྲིས་འཁྲུ་རྒྱུག་རྩལ་ཆེ་དྲི་མ་མནམ། རུབ་གཉིད་རྩུང་ལ་ཉིན་པར་
གཉིད་མི་ཐུབ། ཉིན་དགུང་མཚན་དགུང་ལྷུ་བའི་དུས་ན་ལྷང་། རྟེན་ལྷག་མཁྲིས་པའི་མེ་དྲོད་འཕེལ་རྟོགས་ཡིན།།

The diagnosis based on the signs and symptoms should be made in accordance with the following manifestations: a fast, overflowing and twisted pulse, reddish yellow colored urine with a foul smell and dense steam, headache, increased body heat, sour-bitter taste in the mouth, a thick coating on the tongue, dry nostrils, reddish yellow

coloration of the sclera, localized pain, reddish yellow sputum with a salty taste, extreme thirst, bloody and bilious diarrhea and vomiting, profuse perspiration with a foul smell, less sleep at night and uncontrollable sleep during the day, and exacerbation of the condition at midnight, noon, and during the process of digestion are the signs and symptoms of increased heat of *mkhris pa*.

Исследование через характерные признаки. Пульс жара быстрый (*mgyogs*), объёмный (*rgyas*), напряженный (*grims*); моча красно-желтая, с сильным запахом и с паром; голова болит; тело горит; во рту кисловато-горький привкус; язык с толстым налетом; сохнут ноздри; белки глаз красновато-желтые; боли сосредоточены в одном месте; мокрота красно-желтая солоноватая; жажда сильная; понос и рвота желчью и кровью; потливость и неприятный запах; ночью сон плохой, а днем его невозможно побороть; хуже в полдень и в полночь, а также во время переваривания пищи - всё это признаки увеличения теплоты трипа.

ཕན་གནོད་བསྐྱེན་པའི་སློབ་ནས་བརྟག་པ་ནི། །ཟས་སྦྱོང་སྐྱེན་དབྱུང་ཚུ་བཞི་བསྐྱེན་པ་ཡིས། །འཕྲོད་དང་མི་འཕྲོད་གོམས་པས་
ངེས་པ་བརྟེན། །

The diagnosis based on the effect of remedial measures can be confirmed by examining the beneficial or harmful effects produced by application of the four cold-natured remedies: diet, lifestyle, medicine, and external therapies.

Исследование того, чего придерживается [больной], что помогает и вредит. По тому подходят или не подходят прибегание к «четырёх водам» пищи, образа жизни, лекарств и процедур – [врач] обретает уверенность через привычное.

ཚ་བ་བྱེ་བྲག་སོ་སོའི་མི་འགྱུར་རྟགས། །སྦྱི་རྟགས་དེ་དག་ཀུན་ལ་བྱབ་སྟེང་དུ། །

The specific signs and symptoms refer to the prominent symptoms present in each specific hot disorder in addition to all these general symptoms.

7.1.2 [Признаки] частных [категорий] жара - это неизменные симптомы каждого из них, накладывающиеся поверх всепронизывающих общих симптомов.

རྟོན་གྱི་ཚ་བ་ན་སེའི་རིམ་པས་ཤེས། །

Hot disorder based on body can be understood according to the range of age.

По опоре жар распознают в зависимости от возраста.

དུས་གྱི་ཚ་བ་ཡུན་གྱིས་ཤེས་པར་འགྱུར། །

Hot disorder on the basis of period can be understood according to the duration of the illness.

По времени жар распознают в зависимости от длительности [болезни].

ཉེས་པའི་ཚ་བ་བསྐྱོད་ས་སྐྱའི་རྟོགས་ལས་དཔག་གཞུང་ལ་འདྲར་གཉིད་ཡེར་བརྩེན་རླུང་ཚད་དེ། །ཁ་ཁ་མིག་ཚུ་སེར་ན་མཁྲིས་ཚད་ཡིན། །སྤྱི་ཚོངས་འཇུ་དཀའ་བད་ཀན་ཚ་བ་ལ། །མིག་ཚུ་དམར་ལ་གཟེར་འདྲིལ་ཁྲག་ཚད་ཡིན། །གཡོ་སྐྱངས་ཟ་འཕྲུག་ཤུ་ཐོར་ཚུ་སེར་ཚ། །

Hot disorder classified by *nyes pa* can be understood on the basis of the symptoms of the associated *nyes pa*. Yawning, shivering, loss of sleep, and body irritation indicate a *rlung*-associated hot disorder. A bitter taste in the mouth, and yellowish sclera and urine indicate a *mkhris pa*-associated hot disorder. Body heaviness, mental dullness, and difficult digestion indicate a *bad kan*-associated hot disorder. Red eyes and urine, and localized pain indicate a blood-associated hot disorder. Swelling, itching, and formation of eczema and pimples indicate a *chu ser*-associated hot disorder.

По ньепе жар распознают, оценивая симптомы присоединившегося спутника. Если есть зевота, дрожь, бессонница, мурашки – это жар лунг. Если горечь во рту, пожелтение глаз и мочи – это жар трипа. Если тяжесть, тупость, затруднённое

пищеварение – это жар бекен. Если глаза и моча красные, боли острые, точечные – это жар, крови. Опухание, отекание, зуд, сыпь - это жар чхусер.

གནས་ཀྱི་ཚ་བ་འཇུག་སྒོ་གར་གནས་གསལ།

Hot disorder classified by location can be recognized on the basis of the specific entrance of disorders.

Жар по месту станет понятен по его расположению в шести вратах вхождения.

རང་རྒྱུད་ཅན་དེ་རང་རྟོགས་གསལ་བས་ཤེས།

An independent-natured hot disorder can be understood by the manifestation of its signs and symptoms.

Самостоятельное заболевание узнают по тому, что оно проявляет собственные признаки.

ལྡན་ཚད་རྒྱུད་ལྡན་གཅིག་གྲོགས་གཅིག་གིས་བྱེད། །དཔེར་ན་གཉེན་བཤེས་མཐུན་པ་ལས་བྱེད་འདྲ། །བད་ཀན་ཚ་བར་ལྡན་
པས་འཐབ་པར་འགྱུར། །མི་མཐུན་མི་གཉིས་ས་གཅིག་འཚོགས་དང་མཚུངས། །འདུས་པའི་ཚ་བ་དུས་ངན་ཤར་པོ་འདྲ། །ཁོ་
བས་ང་དྲག་གཅིག་འོག་གཅིག་མི་ཚུད། །དེ་དག་བསལ་དྲོད་གཉེན་པོ་གང་འོས་བསྟེན། །ཕན་སྐྱམ་བྱེད་ཀྱང་བསྐྱུད་ན་གནོད་
པས་ཤེས།

In the case of combined hot disorders, when a hot disorder associates with *lung*, the two disorders cooperate with each other just as close friends working together. When a hot disorder associates with *bad kan*, these two oppose one another just as two opposite-minded people clash while gathering at the same place. When a hot disorder associates with all *nyes pa*, the condition is analogous to people in the degenerative era who proclaim themselves superior and never surrender before others. Treating these combined disorders with the appropriate application of either warm-natured or cool-natured remedies initially produces beneficial effects, but continuation of the same

treatment gives harmful effects. From these treatment responses, the nature of all combined hot disorders can be inferred.

Сочетанный жар (*Idan tshad*). Когда он вместе с лунг (*rlung Idan*) – они помогают друг другу. Например, это как близкие друзья, работающие в согласии. Когда жар, вместе с бекен (*bad kan tsha ba Idan pa*) они противоборствуют. Например, это как встреча в одном месте двух противников. Сложный жар (*'dus pa'i tsaha ba*), это как наступление плохих времён. Высокомерные, ни один не хочет уступать другому. Знайте же, что в этом случае использование подходящих прохладных или тёплых средств хотя и даёт ощущение улучшения, но при продолжительном [применении] вредит.

མ་སྒྲིབ་སྤྱུམ་སེར་ཚོགས་གཞི་སོད་དུས་ན། རྒྱས་པའི་ཚ་བ་ཚད་ཉལ་སྤྲོས་པར་འབྱུང་། རྩོད་ཚད་བསེལ་གྱི་གཉེན་པོ་
བསྐྱེན་གྱིན་འཕེལ། གཞུང་ཚད་དོད་བརྩུང་བསྐྱེད་སྤྲོད་གཞི་སོད་པར་ཚོར། རྩིངས་པའི་ཚ་བ་ཡུན་ལོན་གྱུར་བས་ཤེས། རྩོགས་
ཚད་རྩལ་བརྩེ་སྣ་ཁྲག་གཡོ་ལས་གསལ། །

Unripened hot disorder causes chills and infliction of joint pain at dusk. Acute hot disorder exhibits all the symptoms of hot disorder. Empty hot disorder flares up on taking cold-natured remedies. Hidden hot disorder is bound to respond negatively to prolonged use of nutritious and warm-natured remedies. Chronic hot disorder can be known by virtue of its chronicity. Turbid hot disorder can be detected by the development of profuse sweating, raising of the body hair, nosebleeds, and swelling.

При незрелом [жаре] будут мурашки, в сумерках болят суставы. При развитом жаре – признаки жара проявляются во всей полноте. При пустом жаре – усиливаются от применения прохладных средств. При скрытом жаре – продолжительное [применение] тёплого и питательного приносит ощущение ухудшения. Застарелый жар узнают по наличию его долгое время. Мутный жар проявляется потением, неприятными ощущениями при прикосновении, носовыми кровотечениями и опуханиями.

རིམས་ཚད་མགོ་ན་ཟ་བེ་གང་ཤུམ་བྱེད། །འབྲུགས་ཚད་གཟེར་དང་ལུད་པ་དབྱགས་ལ་གསལ། །འགྲམས་གྱི་ཚ་བ་སྦྱོད་ལམ་
དྲག་རྗེས་ན། །དྲག་ཚད་མ་ངེས་ཁོལ་བྱུར་ནད་སྣ་མང་། །འདི་དག་མི་འབྲུལ་སོ་སོའི་ངོས་འཛིན་ཡིན། །

Contagious hot disorder, *rims*, causes headache, mental confusion, and chills. Disturbed hot disorder, *'khrugs*, can be detected by the presence of sharp pain, sputum, and difficulty breathing. Traumatic hot disorder, *'grams*, manifests after indulgence in strenuous activities. Hot disorder associated with poisoning causes indefinite symptoms, unlocalized pain, and accompaniment of various illnesses. These are the distinctive features of each hot disorder.

При жаре рим (*rims tshad*) будут головные боли, делирий, озноб. Жар труг (*'khrugs tshad*) проявляется острыми болями, мокротой и в дыхании. При жаре драм (*'grams tshad*) – болит после нагрузки в образе жизни. При жаре отравлений (*dug tshad*) будет множество неопределённых, нелокализованных, разнообразных симптомов. Так можно безошибочно распознать каждый тип в отдельности.

སྔང་སྒང་མུ་བཞིར་ཁ་དམར་གདགས་པ་ནི། །

The four prognostic criteria for rejecting or accepting a patient for treatment are as follows:

7.2 Прогноз на основании четырёх критериев принятия и отказа.

རྩ་རྒྱུད་སྒོམ་ཞིང་མཐང་ལ་འབྱུར་ཕྱོག་ཀུང་། །རྩ་མདོག་གདོང་གསལ་སྒྲེ་སྒོན་གཏར་ཁག་བྱེད། །ལུད་པ་འགོགས་སྒྲ་གཟེར་
ཀུང་རམ་པ་བདེ། །བས་ལེན་ཤེད་ཆེ་སྒྲན་དབྱུད་ངོ་ལེན་ན། །ནད་གང་ཡིན་ཡང་གསོ་བ་སྒྲ་བར་བཤད། །

Any disorder characterized by a bulky, taut, and stable pulse, clear urine that can even reflect one's face, a wet tongue, a separate pattern of unhealthy and healthy blood on venesection, easy expectoration of sputum, mild pain, easy breathing, good appetite for food, a strong body, and responsiveness to medicine as well as external therapies is said to be easily curable.

7.2.1 Если биение пульса толстое (*sbom*) и твёрдое (*mkhrang*), меняется мало, цвет мочи – [такой прозрачный], что отражается лицо, язык влажный, выпускаемая

Если моча изменяется ещё внутри [организма, отходит] скудно, не держится или без признаков – это к смерти.

ལུང་པ་དུད་ཁུ་ཤ་སྒྲི་འདྲ་བ་ལ། །མང་དུ་འབྱུང་ཞིང་གེ་བར་གསོག་ན་འཆེ། །

Heavy expectoration and an accumulation of sooty or meat paste-like sputum in the throat indicates impending death.

Если мокрота похожа на сажу, фарш, обильная, хлюпает в горле – это к смерти.

ཁྲག་མེད་མཚལ་འདྲ་ཚད་པོ་ནག་རྩེགས་འཆེ། །

On venesection, the absence of bleeding or drawing of blood resembling *mtshal* infusion accompanied by a separate pattern of unhealthy black clots is indicative of impending death.

Если [при кровопускании] крови нет, похожа на киноварь, [выходит] разделённой или с чёрными сгустками– это к смерти.

དུགས་ནི་མ་བསྐྱོད་གཉིད་དུ་སོང་གྱུར་ཀྱང་། །རྩམ་པ་མི་བདེ་ཐུང་ལ་རྩེགས་ན་འཆེ། །

If there is difficulty breathing and shortness of breath while sleeping or no physical movements, it indicates impending death.

Дыхание. Если [у больного] без движения и во сне дыхание тяжёлое, короткое, без пауз – это к смерти.

ནད་སྟོབས་ཁོང་འཐེམས་གཉེན་པོ་མི་ལེན་ཅིང་། །ཚྲོག་འགྱུར་མང་ལ་འདྲེ་ཁ་ཚོད་ན་འཆེ། །

If the disorder deeply adheres to the body, and is unresponsive to any treatment, highly unstable, and susceptible to *gdon* (evil spirit influences), it indicates impending death.

Сила болезни. Если болезнь пропитала всё тело и оно не воспринимает средства лечения, если [состояние больного] постоянно меняется, он одержим влиянием дон (*gdon*) – это к смерти.

གཟེར་ས་ཐོག་མ་ལོ་ནར་སྒྲིང་ག་གཟེར། །གཞན་དུ་མི་འཕོ་ཡུར་པ་བཙུགས་འདྲ་འཆེ། །

If the disorder inflicts pain primarily on the site of the heart and does not shift to any other site, thus resembling a fixed peg, it indicates impending death.

Место боли. Если с самого начала присутствует сильная боль в области сердца, которая никуда не перемещается, как будто туда воткнули пхурбу²⁹ – это к смерти.

ལྷན་ཤེད་ཚད་ངལ་སྒྲན་ལ་འབྱར་ན་འཆེ། །

A bedridden condition due to loss of body strength and fatigue indicates impending death.

Если силы покинули больного, он слаб и не встаёт с кровати – это к смерти.

དབང་པོ་མིག་ལྗོག་ཁོང་དུ་བློས་པ་དང་། །རྩ་བ་སྒྲེ་ལ་སྒྲ་སྒྲམ་བ་སྐྱེ་ཆགས། །མཚུ་བརྗེས་སོ་ནག་ལྗེ་སྒྲམས་ཕྱགས་སུ་
བློས། །གདོང་ལ་ས་ཆགས་སྒྲ་མང་གསལ་ཆ་རྒྱུང་། །ཟས་དང་སྒྲོམ་གྱིས་བོར་ན་ངེས་པར་འཆེ། །

The indications of impending death based on the sensory organs are upward-rolling of the eyeballs, retraction of the eyes into their sockets, the ears sticking backward, dryness of the nostrils, formation of nasal crust, rising of the upper lip, dark teeth, drying and in-drawing of the tongue, a dusty appearance of the face, talkativeness without clarity, and inability to eat or drink.

²⁹ ритуальный нож

Органы чувств. Если глаза закатываются; уши прилипают [к черепу]; в носу высыхает и появляются белые корки; губы отвисают; зубы темнеют, язык сохнет и втягивается внутрь, лицо как будто покрыто пылью, говорит много, но ничего не разобрать, если не может есть и пить – это наверняка к смерти.

དེ་ཡང་འདྲ་སྤང་ཕྱོགས་མཐུན་བཅོས་སྐྱེད་བཟླ། །འཆི་ལྷས་སྤང་ཡང་གཉེན་པོ་ལེན་གྱུར་ན། །མ་ངེས་འདྲ་སྤང་ཡིན་སྲིད་གསོ་
བར་བརྩམ། །

However, when a disorder shows symptoms similar to those indicating impending death, it is important to determine whether the disorder responds to treatment or not. If the disorder responds positively to treatment despite the presence of death omens, it indicates a mere resemblance in features rather than an indication of impending death. Therefore, one must strive to apply treatment in such conditions.

7.2.4 Вместе с тем, когда признаки выглядят схожими с этими, нужно смотреть, есть ли эффект от лечения. Даже если проявляются предзнаменования смерти, но средства лечения помогают, то это лишь неопределённые подобию [признаков смерти] и нужно усердствовать в лечении.

འཆི་བའི་རྟགས་གཅིག་ནད་གུན་ལ་མི་འབྱུང་། །ནད་གཅིག་ལ་ནི་འཆི་རྟགས་གུན་མི་འབྱུང་། །དེ་ཕྱིར་ལྷས་མང་གཉེན་པོ་ལེན་
ལེན་ན། །ལས་དབང་འཆི་བདག་ཞགས་པས་བྱིན་ཏེ་སྤང་། །

Each death omen does not appear in all the disorders, nor does each disorder show all the death omens. Therefore, when a disorder exhibits a variety of death omens and does not respond to treatment, it shows that the patient is already trapped in the lasso of the Lord of Death due to karmic influence. Therefore, the condition cannot be cured.

7.2.5 Не существует единого признака смерти для всех болезней, и не все признаки смерти возникают в каждом случае, поэтому если есть много предзнаменований и [больной] не воспринимает средства лечения, значит в силу кармы он уже пойман арканом Хозяина смерти и нужно отказываться.

ཚ་བ་དེ་དག་བཙོས་པའི་ཐབས་བསྟན་པ། སློའ་དང་བྱེ་བྲག་རྣམ་པ་གཉིས་སུ་འདོད། །

The treatment methods of these hot disorders are of two types: general and specific.

8 Описание методов лечения этого жара. Здесь приводится две категории: общие и отдельные.

སློའ་བཙོས་ཐབས་རྣམ་པ་གསུམ་ཡིན་ཏེ། །ནད་དང་གཉེན་པོ་སློད་པའི་བཙོས་ཚུལ་དང་། །དུས་ལས་མི་འདའ་གནད་གྱི་གདམས་པ་དང་། །ཚ་བའི་དངོས་པོ་གཞོམ་པའི་གཉེན་པོ་འོ། །

The general treatment method is of three types: therapeutic principle of applying remedial measures for the disorder, instructions on application of remedies without delay, and remedial measures for pacification of hot disorders.

8.1 В общем есть три категории методов лечения. Принцип лечения, как натолкнуть болезнь и средство [друг на друга], сущностные наставления о том, как не упустить время и [сами] средства, разрушающие явления жара.

བཙོས་ཚུལ་ནོར་ན་གཉེན་པོ་མི་ལེན་པས། །གང་ལ་གང་འཚམ་སྟོན་ནས་བཙོས་པར་བྱ། །ཚ་བྱང་འདྲེས་ན་གཉེན་པོ་མི་ལེན་པས། །འདྲེས་པ་བྱེ་ལ་ནད་དང་གཉེན་པོ་སླད། །བྱེར་ཞིང་འགྲམས་ན་གཉེན་པོ་མི་ལེན་པས། །བྱེར་བ་བསྐྱས་ལ་ནད་གྱི་ངོ་བོ་གཞོམ། །

As wrong application of the therapeutic principles renders the treatment ineffective, apply these principles appropriately. If a hot disorder combines with a cold disorder, it will not respond to treatment. Therefore, separate and then treat the dominant disorder appropriately. If a disorder spreads and disperses, it will not respond to treatment. Therefore, assemble and then pacify the disorder.

8.1.1 Когда средства не помогают из-за ошибки в принципах лечения, нужно исцелять через подбор того, что подойдет. Когда средства не помогают из-за смешения жара и холода, нужно, разделив смешавшееся, натолкнуть болезнь и средства [друг на друга]. Когда средства не помогают из-за того, что [жар]

рассеялся или распространился, нужно, собрав рассеявшееся, разрушать природу болезни.

དང་པོ་ནད་དང་གང་འཚམ་བཅོས་པ་ཡི།

The following describes appropriate application of the therapeutic principles.

Первое, исцеление через подбор того, что подойдёт к болезни.

ལྷས་བྱངས་ན་ཚོད་སྐྱར་ལ་བཅོས་པ་ནི། །བྱངས་འབྲིང་བྱིས་པའི་ཚ་བ་གཉེན་ལྟར་བསྟེན། །བྱངས་བཟང་དར་མའི་ཚ་བ་དགྲ་
ལྟར་བསང། །བྱངས་ངན་ཁྲས་པའི་ཚ་བ་བྱ་ལྟར་གསོ། །

First, appropriate application of the therapeutic principles based on bodily constituents and the age factor is as follows: Treat a hot disorder in a child with moderate bodily constituents like one's friend, treat a hot disorder in an adult with strong bodily constituents like one's enemy, and treat a hot disorder in an elderly person with weak bodily constituents like one's son.

Исцеление в соответствии с [состоянием] тканей тела и возрастом. К жару у детей, [у которых состояние] тканей среднее, подходят как к времяпровождению с другом. К жару у взрослых с их крепким организмом, подходят как к убийству врага. К жару у старых, с его слабыми тканями тела, подходят как к заботе о ребёнке.

ནད་ལྗོ་བས་དུས་དང་སྐྱར་ལ་བཅོས་པ་ནི། །ལྗོ་བས་ལྡན་གསར་པའི་ཚ་བ་ཐོག་བབས་བསང། །ལྗོ་བས་རྒྱང་རྟིངས་པའི་ཚ་བ་ངང་
གིས་གདོན། །

Appropriate application of the therapeutic principles based on the severity and duration of the disorder is as follows: Treat an acute hot disorder immediately, whereas treat a mild, chronic hot disorder patiently.

Исцеление в соответствии с силой и длительностью болезни. Сильный, свежий жар, нужно прибить как ударом молнии, а слабый, застарелый жар - удалять постепенно.

ཉེས་པའི་སློ་ནས་བཅོས་པར་བྱ་བ་ནི། ལྷུང་གི་ཚ་བ་འཛོམ་འདེད་ཚུལ་དུ་བཅོས། །མཁྲིས་པའི་ཚ་བ་ཟགས་བཅད་ཚུལ་དུ་
བཅོས། །བད་ཀན་ཚ་བ་མགོ་སྤར་ཚུལ་དུ་བཅོས། །ཁྲག་གི་ཚ་བ་ཤེད་དམད་ཚུལ་དུ་བཅོས། །ལྷུ་སེར་ཚ་བ་སྤྱང་སྐེམ་ཚུལ་དུ་
བཅོས། །

Appropriate application of the therapeutic principles based on the *nyes pa* is as follows: Treat a *lung*-dominant hot disorder in a manner similar to retreating and attacking strategies used alternately, treat a *mkhris pa*-dominant hot disorder in a manner similar to channeling water to stop an overflow; treat a *bad kan*-dominant hot disorder by first removing the shield of *bad kan*; treat a blood-dominant hot disorder by reducing the blood pressure. Treat a *chu ser*-dominant disorder by evacuation and drying methods.

Как нужно лечить в соответствии с ньепя. Жар лунг исцеляют как будто догоняют убегающего. Жар трипа - как будто останавливают протечку. Жар бекен - как будто срывают покров с головы. Жар крови - методом уменьшения силы. Жар чхусер - методом очищения и высушивания

གནས་ཀྱི་སློ་ནས་བཅོས་པར་བྱ་བ་ནི། །ཤར་ལྷགས་ཚ་བ་རྩལ་དང་ལྷུ་ཡིས་བཅོས། །རྩ་ཡི་ཚ་བ་རྩ་ལྷུས་གཏར་གྱིས་བཅོས། །རྩལ་
པའི་ཚ་བ་དུགས་དང་ལྷུ་མས་གྱིས་བཅོས། །དྲོན་གྱི་ཚ་བ་བྱེ་མ་གཏར་གྱིས་བཅོས། །སྤོང་གྱི་ཚ་བ་སྤྱོདས་གྱིས་བཅོས་པར་བྱ། །

Appropriate application of the therapeutic principles based on location is as follows: Treat hot disorder of the skin and muscle tissues with sweating and water therapies, hot disorder of the channels with channel cleansing therapy and venesection, hot disorder of the bones with compresses and medicinal bath therapy, hot disorder of the vital organs with medicinal powder compounds and venesection, and hot disorder of the vessel organs with purgation.

Как нужно лечить в соответствии с местом. Жар в мышцах и на коже лечат с помощью потения и обливания. Жар сосудов лечат промыванием сосудов и кровопусканием. Жар костей - с помощью компрессов и ванн. Жар плотных

органов - порошками и кровопусканием. Жар полых органов нужно лечить вычищением.

གཙོ་བོའི་སློ་ནས་བཅོས་པར་བྱ་བ་ནི། །རང་རྒྱུད་ཅན་དེ་རྒྱུད་འདེད་ཚུལ་དུ་བཅོས། །གཞན་རྒྱུད་ཅན་དེ་གང་མཐོ་གཞུང་ནས་
མནན།

Appropriate application of the therapeutic principles based on their nature is as follows:
Treat independent-natured hot disorder by chasing the independent hot disorder by
suppressing the dominant disorder.

Как нужно лечить в соответствии с главенствующим. Самостоятельную, простую
[болезнь] нужно исцелять методом преследования. При зависимой - сгибать шею
тому, кто выше.

གནས་སྐབས་སློ་ནས་བཅོས་པར་བྱ་བ་ནི། །མ་སློན་ཚ་བ་སློན་བྱས་ལམ་དུ་གཞུགས། །རྒྱས་པའི་ཚ་བ་འབར་བའི་མེ་དབུང་
བསད། །སྟོངས་པའི་ཚ་བ་རླུང་འབྱུང་བཅུད་ཀྱིས་གསོ། །གས་ཚད་མགོ་སྐྱར་བཤུས་ལ་སློན་ནད་སྦྱང། །རྗེས་པའི་ཚ་བ་ཞེན་
པའི་རྩི་དང་དབལ། །རྟོགས་པའི་ཚ་བ་ཚུ་སེར་རང་སར་སྐྱམ། །

Appropriate application of the therapeutic principles based on phase is as follows: Ripen
an unripened hot disorder and then bring it under control; treat an acute hot disorder,
which resembles a huge blazing fire, by extinguishing it; treat an empty hot disorder,
which resembles a fire blown by wind, with nutritious remedies, treat a hidden hot
disorder by uncovering the shield and then using medicines for the disorder, treat a
chronic hot disorder in the same way as removing paint from wooden objects; and treat
a turbid hot disorder by drying up *chu ser* in the place where it accumulates.

Как нужно лечить в соответствии со стадией. Незрелый жар довести до
созревания и тем запустить его на [правильную] дорогу; развитой жар - тушить как
полыхающий пожар; пустой жар раздувается лунг – лечить его питательным;
скрытый жар – сорвав покров с головы натолкнуть лекарство и болезнь [друг на
друга], застарелый жар - отдирать, как въевшийся лак, мутный жар – сушить
чхусер на своих местах.

རིགས་ཀྱི་སློན་ནས་བཅོས་པར་བྱ་བ་ནི། །འགྲམས་ཀྱི་ཚ་བ་ལྷུས་བྱུངས་རང་སོར་གཞུག། །འཕྲུགས་ཀྱི་ཚ་བ་དབྱེ་བས་ད་དུང་བས་
མཉམ། །རིམས་ཀྱི་ཚ་བ་བྱ་ལྟར་སྤྱར་ལ་གདོན། །དུག་ཚད་འདུ་བ་ཆ་མཉམ་གཉེན་པོས་བསད། །

Appropriate application of the therapeutic principles based on type is as follows: Treat a traumatic hot disorder by restoring the bodily constituents to their normal locations; harmonize a disturbed hot disorder by means of segregation, pacification and evacuation; expel a contagious hot disorder in the same manner as a flock of birds is driven away, and treat a hot disorder associated with poisoning by giving remedies that balance all *nyes pa*.

Как нужно лечить в соответствии с видом. При жаре драм следует восстанавливать состояние тканей. При жаре труг – уравнивать, разделяя, уничтожая и выводя. Жар рим – вспугнуть как птиц. Жар отравления – уничтожать, уравнивая средствами созидающие силы.

ཚ་གང་འདྲེས་པ་དབྱེ་བའི་བཅོས་ཚུལ་ནི། །

The therapeutic principles dealing with the segregation of hot and cold disorders are as follows:

Принцип лечения, когда разделяют смешавшиеся жар и холод.

མ་སློན་འདྲེས་པ་ཕྱེ་ལ་ལམ་དུ་གཞུག། །འདི་དུས་གཉེན་པོ་བསྐྱེན་ན་གྲོགས་ཐོག་འབབ། །གྲོགས་འཕེལ་བས་ནི་ཚ་བ་ཉིད་
འཕེལ་བྱེད། །མ་སློན་ཚང་བསྐྱང་ཚང་དུ་མི་བྱང་ལྟར། །ལམ་དུ་མི་ཚུད་འཆི་འམ་གསོ་དཀར་འགྱུར། །དེ་ཕྱིར་བད་རླུང་གཉེས་
ཀྱི་གྲོགས་གཅིལ་ལ། །མཁྲིས་ཚད་མི་འཕེལ་ལམ་དུ་གཞུག་པ་གཅིས། །

For the treatment of unripened hot disorders, segregate the disorder and bring it under control. Treatment of the disorder without segregation causes an increase in its associated disorder, which will lead to further development of hot disorder. Consequently, just as unripe *chang* cannot be used as drinkable *chang*, treatment of the disorder without segregation cannot bring the disorder under control; instead, it will lead

to death or an intractable disorder. Therefore, it is important to bring the disorder under control by eliminating the associated disorders – *bad kan* and *rlung* – while managing not to increase the hot-natured *mkhris pa*.

При незрелом [жаре] нужно разделить смешанное и запустить его на дорогу. В этот период, если прибегать к средствам [против жара], то они попадут на его друзей, а когда друзья увеличатся, увеличится и сам жар. Как незрелый, неподнявшийся чанг не годится для питья, так и если [жар] не выйдет на свой путь, это приведёт к смерти или будет сложно лечить. Поэтому, важно уничтожив двух друзей – лунг и бекен, но и не увеличив жар трипа, запустить его на [правильную] дорогу.

སྨིན་བྱས་རྗེས་སེངས་པའི་ཚ་བ་འདྲེས་པ་རྣམས། རྩོགས་གཅིག་ཚུ་བོ་གཞུང་དུ་བསྐངས་ལ་དབྱེ། །

When a mature hot disorder becomes chronic and combines with another disorder, transform the disorder into a single-natured one by using single-natured remedies in the same way as converging tributaries into a mainstream.

При уже созревшем, застарелом жаре, смешавшемся [с холодом], их разделяют, выбирая одну сторону, - направляя рукава [реки] в главное русло.

དེ་ལ་སྨྱོན་ཡོན་རྣམ་པ་གཉིས་ཡོད་དེ། །ཚ་བཅོས་གང་བར་འཕུལ་ན་སྨྱོན་ཡོན་གཉིས། །ཡུན་དུ་སྦྱང་སྟེ་སློག་ལ་རྒྱལ་མི་
འགྱུར། །གང་བཅོས་ཚ་བར་འཕུལ་ན་སྨྱོན་ཡོན་གཉིས། །གསོ་བ་སླ་སྟེ་དུས་འདའ་སློག་ལ་འབབ། །དེ་ཕྱིར་སྣ་ལ་ཚ་བཅོས་གང་
བར་འཕུལ། །

This method of treatment has both benefits and disadvantages. If the combined disorder is transformed into a cold disorder by treating the hot disorder, the disorder will become difficult to treat, but there will be no threat to life. If the combined disorder is transformed into a hot disorder by treating the cold disorder, the disorder will be easily curable, but there will be a threat to life if the treatment is delayed. Therefore, it is recommended to first transform the combined disorder into a cold disorder by treating the hot disorder.

У него есть два варианта, обладающих как недостатками так и достоинствами. Если лечить жар, оставляя холод, тут есть как изъяны, так и преимущества: вычищать долго, но жизнь не прервётся . Если лечить холод, оставляя жар, также есть слабые и сильные стороны: лечить легко, но, если упустить время – опасно для жизни. Поэтому вначале лечат жар, оставляя холод.

གཤམ་ཚད་གྲང་བའི་མགོ་སྐྱུར་མ་བཤུས་ན། །གཉེན་པོ་ནད་ཀྱི་ཐོག་ཏུ་མི་འབབ་བས། །མགོ་སྐྱུར་བཤུས་ལ་ནད་དང་གཉེན་པོ་
སྤང། །

In the case of hidden hot disorder, if the shield of *bad kan* disorder is not removed, the remedies will not fall upon the disorder. Therefore, remove the shield and apply remedies for the disorder accordingly.

При скрытом жаре если не сорвать с его головы покров холода, средство не попадёт в болезнь, следовательно срывание покрова с головы позволяет столкнуться болезни и средству .

སྟོང་མ་ཚད་རླུང་ལ་ངན་པ་མ་བྱེན་ན། །རླུང་གིས་ཚ་བ་བྱས་ནས་ལ་ཆེན་འདའ། །དེ་ཕྱིར་ཟས་ཀྱིས་བྲིད་ལ་ཚད་གཞུག་གཏོན། །

In the case of empty hot disorder, if *rlung* is not appeased with remedies, it will propel the hot disorder beyond its limit. Therefore, appease *rlung* with diet and expel the remnants of hot disorder.

Если при пустом жаре не «вручить подарок» лунг, то он будет раздувать жар, который может уйти за великий перевал. Поэтому его нужно уменьшать питанием и выводить остатки жара.

གྲང་རྫོགས་དང་པོ་པོ་བའི་མེ་དྲོད་གསོ། །གཞི་འཛིན་མ་ཤེས་མེ་ཤི་ཚ་རོ་ལས། །ཚ་རྫོགས་འདྲེས་བ་སྐྱུང་བ་འཇམ་པོས་དབྱེ། །

In the case of cold-natured turbid hot disorder, first restore *me drod* (digestive heat). Treatment for the disorder without application of this fundamental therapeutic principle will lead to a loss of digestive heat, thereby leaving the remnants of hot disorder

untreated. In the case of hot-natured turbid disorder, apply mild evacuation to segregate the combined disorder.

При мутном холоде нужно вначале восстановить огненное тепло желудка, если этого не сумеет – огонь погаснет, но останутся угли. Если муть смешана с жаром – их разделяют мягким вычищением.

འདྲེས་པའི་ནད་ཀྱི་གཉེན་པོ་བསྐྱེན་པ་དཀའ། །བཅོས་ངོ་གང་ལེན་ནད་དེ་གཤོང་ལ་བཅོས། །

As it is difficult to apply remedies in all types of combined disorders, the disorder that responds to treatment should be treated first.

При всех смешанных болезнях сложно подобрать средства, поэтому, что отзывается на лечение, к той болезни и нужно повернуться лицом.

བསེལ་ངོང་གཉེས་ཀའི་གཉེན་པོ་མི་ལེན་ན། །ཕྱིང་ངིལ་བཅོས་སམ་ཡང་ན་ཉླག་སྤོང་བྱ། །གང་ཡང་མི་ལེན་སྤོང་གྱི་ལས་ནད་ །ཡིན། །ཚོགས་གསོག་འཆི་བསྐྱུས་འཚོ་བ་འགའ་འབྱུང་གི་དུ། །

If the disorder does not respond to both hot-natured and cold-natured remedies, treat the combined disorder simultaneously or alternately. If the disorder still does not respond to any of these treatments, it is a disorder influenced by negative imprints from past lives. Therefore, accumulation of merits through ritual activities, and performing rituals for saving life from an impending death may help some patients survive.

Если не воспринимаются оба: ни прохладные, ни тёплые средства, нужно скрутить их вместе или назначать «спиной к спине». Если ничто не воспринимается, значит это болезнь прошлой кармы – но некоторым удаётся выздороветь, накапливая добродетельные заслуги и совершая ритуалы выкупа у смерти.

དེ་ཉླར་འདྲེས་པའི་དབྱེ་ཐབས་མ་ཤེས་པར། །ཚོ་བ་བད་རླུང་ཁྱོན་བསྐྱེས་བཅོས་བྱས་པས། །གང་དུ་ངོས་མི་ཟེན་ཅིང་སྐྱེད་མེད་ །འགྱུར། །དེ་ཕྱིར་འདྲེས་པའི་དབྱེ་ཐབས་ཤེས་པ་གཅེས། །

When knowledge of how to segregate these combined disorders is lacking, treating a hot disorder associated with *bad kan* and *rlung* makes the disorder unidentifiable and the treatment unhelpful. Therefore, it is essential to know the methods of segregating combined disorders.

Не зная таких методов разделения смешанных, попытка лечить жар, перемешанный с бекен и лунг, приведёт к тому, [в болезни] будет не разобраться и улучшения не будет. Поэтому, важно знать методы разделения смешанных!

བྱེར་བའི་ཚ་བ་རྣམ་པ་གསུམ་ཡིན་ཏེ། །རང་བཞིན་བྱེར་དང་རྐྱེན་གྱིས་བྱེར་བ་དང་། །དུས་ལས་འདས་པའི་བྱེར་བ་རྣམ་པ་
གསུམ།

Hot disorder can spread in three ways: on its own, due to conditioning factors, and due to delayed treatment.

Рассеявшийся жар бывает трёх типов: рассеявшийся в силу собственной природы, рассеявшийся силой условий, рассеявшийся ввиду упущенного времени.

དུག་དང་སྐྱུག་པོ་རང་བཞིན་བྱེར་བ་སྟེ།

First, poisoning and *bad kan smug po* spread on their own.

Первый. Отравления и мугпо - это рассеявшийся в силу собственной природы.

མ་སྟོན་རི་ཐང་མཚམས་སུ་བཅོས་ཉེས་རྐྱེན། །ཚ་བ་བྱེར་ཏེ་རྣོགས་པ་ཞེས་བྱུང་འགྱུར།

Second, a hot disorder can spread and result in a turbid condition due to premature treatment, that is, treating an unripened hot disorder at the borderline of hot disorder.

В силу ошибочного лечения незрелого [жара] и «на границе горы и равнины» жар может рассеяться и перейдёт в то, что известно как «мутный».

གསུམ་པ་ནད་འདུས་དུས་སུ་མ་སྐྱབས་པས། །དུས་ལས་འདས་ཏེ་རྩ་མིག་ཀུན་ཏུ་བྱེད། །

Third, a disorder can spread throughout the channels due to delayed evacuation of the assembled disorder.

Третий. Не вычистить вовремя сложную болезнь – значит упустить время, она рассеется по всем сосудам.

དེ་ལྟར་བྱེད་ཀུན་སྣ་ཁྲིད་རྒྱུ་གིས་བྱེད། །རྩ་མིག་ཀུན་ཏུ་ཞུགས་ནས་ལུས་ཀུན་ལྷབ། །བྱིར་བ་མ་བསྐྱུས་གཞེན་པོ་བསྐྱེན་བྱས་
ཀྱང་། །རི་དྲགས་ཐང་འདེད་འདྲ་སྟེ་གསོད་མི་འགྱུར། །

Spreading of all these types of disorders is led by *rlung*, which then pervade all over the body through the channels. If a remedy is given before assembling the spread disorder, the remedy will not pacify the disorder, as it is like chasing wild animals across a plain.

Ведёт все эти рассеивания лунг. Он входит во все каналы, пронизывает всё тело. Если, не собрав рассеянное, прибегнуть к средствам [лечения жара], то это всё равно что преследовать дичь в [открытой] степи – не получится её убить.

འདི་ལ་ཐང་དང་བྱེ་མ་ཟས་སྦྱོད་ཀྱིས། །རྒྱུ་གཞིལ་ནད་དེ་ཁོང་དུ་བསྐྱུས་བྱས་ནས། །གཞེན་པོ་བསྐྱེན་ན་མེ་སྟེང་ཚུ་སྐྱག་འདྲ། །

Applying remedies after pacifying *rlung* and assembling the disorder with a decoction, medicinal powder, food and lifestyle is like pouring water over a fire.

Тогда, сломив лунг и собрав болезнь внутри отварами, порошками, пищей и образом жизни, применение средств будет подобно тому, что лить воду на огонь.

འདུས་དཀའ་རྩ་སྦྱོངས་རྒྱུ་སྦྱོངས་རྒྱུ་ལུམས་བཟླགས། །དེ་ཡིས་མ་འདུས་བྱེར་བ་རང་སར་འདོན། །

If it is difficult to assemble the disorder, recommend channel cleansing, purgation, and medicinal water bath therapy, as these will evacuate the disorder from its site of spread even without assembling it.

Если собрать сложно, рекомендуется делать очищение сосудов, продолжительное очищение и ванны. Они и без собирания выведут со своих мест рассеявшееся.

དུས་ལས་མི་འདའ་གནད་ཀྱི་གདམས་པ་ནི། །ཚ་བ་དུས་ལས་འདའ་བའི་ནད་བཞི་སྟེ། །རྩོམ་ཉིད་ཀྱི་དུས་ལས་འདའ་བ་
དང་། །སྦྱོར་བ་དམན་ལྷག་ལོག་པས་དུས་འདའ་བ། །

The essential instructions should be implemented for timely treatment of a hot disorder that goes beyond treatment due to four conditions: the nature of the disorder, undertreatment, overtreatment and wrong treatment.

8.1.2 Сущностные наставления о том, как не упустить время. Есть четыре варианта, как можно упустить жар: упустить в силу собственной природы, упустить его из-за недостаточного, избыточного или неверного лечения.

དང་པོ་གནད་དུ་བབས་པའི་ཚ་བ་སྟེ། །ཐོག་མའི་དུས་ནས་སྟོག་ལ་ངེས་པར་སྐྱེ། །དེ་ལ་ནད་ཀྱི་ཚད་སྤངས་དུས་ལས་
འདའ། །དེ་ཕྱིར་ཚུ་བཞིས་སྟོག་ལ་ཐོབ་ཤ་བྱ། །

NET ANGLIJSKOGO!

Первое. Жар, попавший в уязвимые места. Такой с самого начала наверняка опасен для жизни, тут, проверяя болезнь, – упустишь время. Поэтому нужно бороться за жизнь с помощью «четырёх вод».

དམན་པ་བཅོས་ཀྱིས་ནད་མགོ་མནན་པ་ཡིས། །བདེ་བཞིན་བྱེད་ཀྱང་གཏིང་ཚད་མ་ཐོན་པས། །ཚ་བས་ཟུངས་ཟད་དུས་ལས་
འདའ་བའི་ཕྱིར། །གཞེན་པོ་མི་བཅད་སྟོབས་བསྐྱེད་བསྐངས་ལ་བཏང་། །

In the case of undertreatment, the treatment gives a fleeting relief by suppressing the disorder. However, the deeply-rooted hot disorder remains untreated, which causes depletion of the bodily constituents and progression of the disorder beyond treatment.

Therefore, without discontinuing the treatment, apply a stronger remedy for a longer period of time.

Недостаточное лечение пригибает голову болезни, и хотя кажется, что помогает, но не убирает жар из глубины. Этот жар будет истощать ткани тела и чтобы не упустить время, не останавливая [применения] средств, назначают более сильные на продолжительный срок.

ལོག་པ་གཤམ་ཚད་གང་བར་འཁྲུལ་པ་ཡིས། །མེ་བཞི་བསྟེན་པས་ཚ་བ་དུས་ལས་འདའ། །

In the case of wrong treatment, when a hidden hot disorder is confused with a cold disorder and wrongly treated with the four hot-natured remedies, the hot disorder will progress beyond treatment.

Неверное [лечение] – когда путают скрытый жар с холодом и опираются на «четыре огня», так упускают жар.

ལྷག་པ་ནད་ཚུང་གཉེན་པོ་དྲགས་པ་ཡིས། །བད་རླུང་དགའ་ལངས་གང་བས་སྲོག་ལ་ཚོལ། །

In the case of overtreatment, applying an excessive remedy for a mild hot disorder aggravates *bad kan* and *rlung*, which due to their cold nature act like an enemy and cause a threat to life.

Избыточное [лечение]. Сильные средства при слабой болезни делает врагами бекен и лунг и холод отбирает жизнь.

འདི་གཉིས་སྐར་སྐར་ངོས་འཛིན་ཤེས་པ་གཅེས། །བྱ་རས་ནམ་ཚོར་དུས་ན་བཙོན་པས་སློག། །དེ་དག་ཤེས་ན་དུས་ལས་འདའ་
མི་སྲིད། །

In these two conditions, it is essential to know how to differentiate between the appearance and nature of the disorder. As soon as one realizes the difference through

careful observation, treat the disorder with great perseverance. If one is aware of this knowledge, a hot disorder will never go beyond treatment.

Очень важно уметь распознавать эти два кажущихся проявления! Наблюдая [за ходом течения болезни] и оценив [подходящее] время, надо усердно её поворачивать. Зная всё это, время не будет упущено.

ཚ་བའི་དངོས་པོ་གཞིམ་པའི་གཞེན་པོ་ནི། ཟས་དང་སྦྱོད་ལམ་སྦྱོར་དབྱུང་ནམ་བཞིས་བཅོས། །

The four remedial measures for subduing hot disorders are diet, lifestyle, medicine, and external therapies.

8.1.3 [Сами] средства, разрушающие явления жара. Их лечат с помощью питания, образа жизни, лекарств и процедур - таких четырёх категорияй.

དང་པོ་ཟས་ལ་ཡན་བསྟེན་གཞན་པ་སྦྱང་། །

First, treatment through diet involves adoption of a wholesome diet and avoidance of an unwholesome diet.

Первое, в питании надо придерживаться полезного и избегать вредного.

ཕན་པའི་ཟས་སྐོམ་བསྟེན་ཐབས་བརྒྱ་གཅིག་སྟེ། །མ་སྦྱོར་ཚ་བ་ལམ་དུ་གཞུག་པའི་ཟས། །རྒྱས་པའི་ཚ་བ་ཡེན་ལ་གཏང་པའི་ཟས། །ཐོར་བྱའི་རླུང་ལ་རྩན་པ་བྱིན་པའི་ཟས། །ཐེ་ཚོམ་ངེས་པ་སྦྱེད་པ་སང་མདའི་ཟས། །སྦོངས་པའི་ཚ་བ་བརྒྱད་ཀྱིས་དགའ་པའི་ཟས། །ཚད་རླུང་འདྲེས་པ་ཁ་ཡན་དགུག་པའི་ཟས། །གལ་པའི་ཚ་བ་མགོ་སྐྱར་བཤུ་བའི་ཟས། །རྗོངས་པའི་ཚ་བ་ཞེན་པ་དབྱལ་བའི་ཟས། །ཁང་བ་ཁ་ཐལ་མེ་དྲོད་གསོ་བའི་ཟས། །རླུང་འཕྱོས་ཁ་ཐལ་བརྒྱད་ཀྱིས་གཞན་པའི་ཟས། །བྱངས་ཟད་ཚད་པ་ལུས་སྟོབས་བསྐྱེད་པའི་ཟས། །དེ་ལྟར་འཕྲོད་ཟས་སྐབས་དང་སྐྱར་ལ་བསྟེན། །

There are eleven types of wholesome diets to adopt: food to bring an unripened hot disorder under control, innutritious food to treat an acute hot disorder, food to appease scattered-mild *rlung*, food on a trial basis to clarify doubts over the state of the disorder, nutritious food to treat an empty hot disorder, food to control the dominant disorder in

combined *rlung* and hot disorder, food to uncover the shield of a hidden hot disorder, food to dislodge an adhered chronic hot disorder, food to restore loss of digestive heat due to a severe cold disorder, a nutritious diet to overcome insanity caused by excessive *rlung*, and food to restore depletion of bodily constituents attributable to a hot disorder. Adopt these wholesome diets appropriately and accordingly.

Есть одиннадцать подходов к применению полезной пищи и напитков. При незрелом жаре - пища, запускающая его на путь. При развитом жаре - непитательная еда. При разрозненных лунг - пища, «вручающая подарок». В спорных случаях - пробная стрела еды, рождающая определённую. При пустом жаре - еда, наполняющая питательным. При смешении жара и лунг – пища, сгибающая того, кто сильнее: При скрытом жаре – еда, «срывающая покров с головы». При застарелом жаре - пища, отделяющая въевшееся. При грозящем холоде – еда, восстанавливающая огненную теплоту. При грозящем беспокойстве лунг – еда, которая придавит его питательностью. При жаре у истощённых – пища, увеличивающая силу организма. Таким образом прибегают к подходящему питанию, сообразно случаю.

གནོད་ཟས་མ་སྐྱེན་སྐྱེན་དུ་མི་སྟེར་དང་། །རྒྱས་པའི་ཚ་བ་མེ་དབལ་སྐྱེད་པ་དང་། །རྒྱང་ཚད་འབྱུང་ཅིང་ཚ་བ་འབྱེར་བ་
དང་། །གཞན་སྐྱོགས་ཚ་བའི་མེ་དྲོད་འཛོམས་པ་དང་། །རྒྱིངས་པའི་ཚ་བ་སྟོད་ལ་གནོན་པ་དང་། །རྩོ་བོ་ཉིད་ཀྱིས་མི་འཕྲོད་ཟས་
དང་དུག་མི་འཕྲོད་ཟས་རྣམས་དུག་འདྲ་སྤང་བར་བྱ། །

The six types of unwholesome diets are food that hinders an unripened hot disorder from ripening, food that intensifies the heat of an acute hot disorder, food that propels *rlung* combined with a hot disorder and spreads the hot disorder, food that degenerates *me drod* (digestive heat) in hidden and turbid hot disorders, food that firmly retains a chronic hot disorder, and food that is incompatible by nature. These unwholesome diets should be avoided as they act as poisons.

Есть вредной пищи: при незрелом [жаре], - та, что не даёт ему созреть; при развитом жаре – та, что усиливает пожар; при жаре лунг - та, что его раздувает и рассеивает; при скрытом и мутном жаре – та, что гасит огненное тепло; при застарелом жаре – та, из-за которой он застревает, а также шесть [категорий]

неподходящей по своей природе пищи. Неподходящая еда – как яд, её нужно избегать.

སྨོན་ལམ་བཅོས་པ་མཐུན་དང་མི་མཐུན་གཉིས། །

Treatment through lifestyle involves adoption of wholesome lifestyles and avoidance of unwholesome lifestyles.

Лечение образом жизни. Он бывает соответствующий и не соответствующий.

ལྡན་ཚད་ནམས་ལ་བསེལ་བྱོད་སྣོན་པ་མཐུན། །རྒྱུད་པ་ནམས་ལ་བསེལ་བ་ཁོ་ན་བསྐྱུགས། །གནས་དང་གོས་དང་བྱ་བའི་
སྨོན་ལམ་གསུམ། །བསེལ་བྱོད་སྣོན་པ་བའི་གནས་ནི་ཉི་ཤིང་མཚམས། །རྒྱན་སྟེང་ཁ་ཡེང་མ་ཡིན་དབེན་པར་འདུག །མ་འཁྲུགས་
མ་རྩལ་བྱོ་ཞིང་ཡང་བ་བལོ་ །དྲག་ཤུལ་དལ་ཆེས་མ་ཡིན་མི་རྩལ་བཅག །བསེལ་གནས་ནེུ་གསིང་སྟེང་དང་ཚུ་ཡི་འགྲུམ། །ཤིང་
ཤིང་བསེར་བྱ་ཁང་སྟེང་བསེལ་ཁང་གནས། །རས་གོས་ལ་སོགས་ཡང་ཞིང་བསེལ་བ་བལོ་ །ལྷུས་དག་བྱ་བ་མ་ཡིན་ཉིན་གཉིད་
བསྐྱུང་། །ཡིད་འོང་གོགས་དང་སེམས་སྣོ་ཀུན་ལ་ཤིས། །

For combined hot disorder, recommend lifestyles that are neither extremely cool nor warm in nature, whereas for single-natured hot disorder, recommend only cool-natured lifestyles. These involve the place, the clothing, and the behavior. In combined hot disorder, advise quiet rest in a dry place without distractions, where the borderline of sunny and shady area lies. Light, warm clothes should be worn to avoid chilling or sweating. While avoiding strenuous or sedentary activities, exercise until the body begins to sweat. In single-natured hot disorder, recommend rest in a cool place, such as a meadow, near a river, under the shade of trees, or on the breezy roof of a house. Light, cool, cotton clothes should be worn, whereas strenuous physical and verbal activities and daytime sleep should be avoided. Being in the company of one's loved ones and staying happy are recommended in all the above cases.

При сочетанном жаре (*Idan tshad*) – соответствует уравновешенный по прохладе и теплу. При простых (*rkyang pa*) [видах жара] – рекомендован только прохладный. Местность, одежда и действия - эти три [входят в понятие] «образ жизни». Уравновешенный по прохладе и теплу – для местности это на границе солнца и

тени, жить в тихом, уединённом, несыром месте. Носить такую одежду, чтобы не мёрзнуть и не потеть, тёплую и лёгкую. [Действия] - без физического перенапряжения, но не бездействуя, выполнять упражнения, но не потеть. Прохладный - для местности [это значит] находиться: на лугу, на берегу водоёма, в тени деревьев, в прохладном проветриваемом помещении наверху. Носить хлопковую и другую лёгкую и тонкую одежду. Не совершать действий телом и речью, избегать дневного сна. Во всех случаях хорошо быть рядом с милыми сердцу друзьями и в радостном расположении духа.

དེ་ལས་ཚྲོག་པ་མི་མཐུན་སྣང་བར་བྱ།

Lifestyles that are the opposite of those mentioned above are unfavorable and should be avoided.

Противоположный этому - несоответствующий образ жизни, его надо избегать.

སྨན་གྱིས་བཅོས་པ་ནི་དང་སྤྱང་བ་གཉིས།

Treatment with medicines is of two types: pacifying and evacuative medicines.

Лечение составами. Их два [типа]: умиротворяющие и очищающие.

ནི་བྱེད་སྨན་ལ་ཐང་བྱེ་མར་དང་གསུམ།

Pacifying medicines are of three types: decoctions, medicinal powders, and medicinal butter.

В умиротворяющих лекарствах три [категории]: отвары, порошки, лечебные масла.

ཐང་ལ་སྨིན་ཐང་དབྱེ་ཐང་སྤྱད་པའི་ཐང་། །གསོད་ཐང་སད་ཐང་དགུག་ཐང་སྐམ་ཐང་བདུན།

Decoctions are of seven types: ripening decoction, segregating decoction, assembling decoction, eliminating decoction, verifying decoction, taming decoction, and drying decoction.

Отваров семь [типов]: отвары, доводящие до созревания, разделяющие, собирающие, уничтожающие, пробные отвары, вытягивающие и высушивающие отвары.

སྒྲིབ་པར་བྱེད་པའི་ཐང་ལ་རྣམ་གསུམ་སྟེ། །མ་རུ་བཞི་པས་བད་རླུང་སྒྲིབ་པར་བྱེད། །དྲིག་ཏུ་གསུམ་པས་མཐིས་ཚད་སྒྲིབ་པར་བྱེད། །འབྲས་བུ་གསུམ་གྱིས་ཐག་ཚད་སྒྲིབ་པར་བྱེད། །

The three types of ripening decoction are *ma nu bzhi thang*, which ripens *bad kan*-associated and *rlung*-associated hot disorders, *tig ta gsum thang*, which ripens hot disorders associated with *mkhris pa*; and a decoction of *'bras bu gsum* (three myrobalan fruits), which ripens blood-associated hot disorders.

Три отвара, доводящих до созревания: [отвар] *ma nu bzhi* доводит до созревания [жар] бекен и лунг; [отвар] *tig ta gsum* - [жар] трипа; [отвар] *bras bu gsum* (трёх плодов) - жар крови.

དབྱེ་བའི་ཐང་ལ་རྣམ་པ་གསུམ་ཡིན་ཏེ། །སྟེ་དྲིས་ཚེག་ཐང་རླུང་ཚད་འབྱེད་པར་བྱེད། །སྐྱུ་རུའི་ཚེག་ཐང་ཐག་ནད་འབྱེད་པར་བྱེད། །ལེ་འབྲུ་(མ་རུ་སྐྱ་སྐྱུ་)གསུམ་ཐང་བད་ཀན་ཚ་བ་འབྱེད། །

The following are the three types of segregating decoctions: the single-ingredient decoction of *sle tres*, which segregates *rlung*-combined hot disorders, the single-ingredient decoction of *skyu ru ra*, which segregates blood disorders; and *se 'bru gsum thang*, comprised of *se 'bru*, *ma nu*, and *sga skya*, which segregates *bad kan*-combined hot disorders.

Три разделяющих отвара. Однокомпонентный отвар *sle tres* разделяет жар и лунг; однокомпонентный отвар *skyu ru ra* разделяет при болезнях крови; отвар *se 'bru gsum thang* из *se 'bru*, (*ma nu*, *sga skya*) разделяет бекен и жар.

སྤྱད་ཐང་མ་རུ་བཞི་དང་འབྲས་བུ་གསུམ། །ག་བྲ་(བཙཱོད་བ་ཤ་ཀ)གསུམ་པའི་ཐང་ལ་བུ་རམ་བཏབ། །ཚོད་པ་རླུང་གིས་བྱེར་བ་
སྤྱད་པར་བྱེད། །

An assembling decoction prepared from *ma nu bzhi thang*, a decoction of 'bras bu gsum (three myrobalan fruits), or *ga bra gsum thang*, comprised of *ga bra*, *btsod*, and *ba sha ka*, with addition of *bu ram* (jaggery) assembles hot disorders spread by *rlung*.

Собирающие отвары. Отвары *ma nu bzhi* и *bras bu gsum* (трёх плодов); *ga bra gsum thang* из *ga bra*, (*btsod*, *ba sha ka*) с добавлением сахара-сырца собирают жар, рассеянный лунг.

གསོད་པའི་ཐང་ལ་ཚ་བ་གསར་རྫིང་གཉིས། །ཚ་བ་གསར་བ་གསོད་པའི་ཐང་གསུམ་སྟེ། །དེ་བ་(གསེར་མེ་བར་བ་ཏ་ག་དུར་ཨ་
ཅུ)ལྡེ་ཐང་རིམས་ནད་རྒྱས་པ་འཛོམས། །ཉོང་ལེན་(བ་ཤ་ཀ་ཚི་དམར་ལྷང་ཚི་རླུ་ཅུ)ལྡེ་ཐང་འབྲས་བུ་གསུམ་རྒྱས་པ་
འཛོམས། །འོམ་(རེ་རལ་རྣམ་པར་བྱུང་སྤེར་ཏ་བོ་གང་རྒྱུང་སྲོལ་གོང་སྤང་རྒྱན་བོང་ང་སྤང་ཚི་བྱི་ཚོར་སེ་རྫོད་སྐྱེར་བ་སྐྱ་བཟང་
སོ་མ་ར་)ཐང་བཙོ་ལྡེ་དུག་ཚད་རྒྱས་པ་འཛོམས། །ཐང་ཚེན་(འབྲས་བུ་གསུམ་སྟེ་ཉེས་བ་ལེ་བ་ཤ་ཉོང་ལེན་ཉིག་ཏ་བོང་དཀར་
ག་དུར་)བཟུ་བས་རྫིངས་ཚད་རོལ་དུ་གསོད། །

Eliminating decoctions are of two types according to whether the hot disorder is of new-onset or chronic. The three eliminating decoctions for new-onset hot disorders are *de ba lnga thang*, comprised of *de ba*, *gser gyi me tog*, *par pa ta*, *ga dur*, and *a ru ra*, which eliminates acute *rims*; *hong len lnga thang*, comprised of *hong len*, *ba sha ka*, *rtsi dmar*, *spang rtsi* and *skyu ru ra*, which eliminates acute traumatic and disturbed hot disorders; and 'om *thang bco lnga*, comprised of 'om *bu*, *re ral*, *rnam par*, *kyung sder*, *ha bo*, *gang ga chung*, *srol gong*, *spang rgyan*, *bong nga*, *spang rtsi*, *byi tsher*, *se rgod*, *skyer pa*, *skra bzang*, and *so ma ra*, which eliminates acute hot disorder associated with poisoning. Compound *thang chen bcu pa*, comprised of 'bras bu gsum (three myrobalan fruits), *sle tres*, *ba le ka*, *ba sha ka*, *hong len*, *tig ta*, *bong nga dkar po*, and *ga dur*, uproots chronic hot disorders.

У уничтожающих отваров есть две [вариации]: против свежего и старого жара. Три отвара, уничтожающие свежий жар: *de ba lnga thang* из *de ba*, (*gser me*, *par pa ta*, *ga dur*, *a ru ra*) уничтожает развитой жар рим; *hong len lnga thang* из *hong len*, (*ba sha ka*, *rtsi dmar*, *spang rtsi*, *skyu ru ra*) - снимает развитой драм ('grams) и труг

('khrugs); 'om thang bco lnga из 'om bu, (re ral, nam par, khyung sder, ha bo, gang ga chung, srol gong, spang rgyan, bong nga, spang rtsi, byi tsher, se rgod, skyer pa, skra bzang, so ma ra) снимает развитой жар отравлений. Отвар *thang chen bcu pa* из ('bras bu gsum (трёх плодов), *sle tres, ba le ka, ba sha ka, hong len, tig ta, bong nga dkar po, ga dur*) уничтожает проявления старого жара.

ལད་ཐང་སྐོང་པ་ཡི་ཚེག་ཐང་དང་། །རུས་བཅུད་གསུམ་དང་གོ་སྟོན་གསུམ་པའི་ཐང་། །རི་ཐང་མཚམས་ཀྱི་ངེས་པ་སྟེར་བར་བྱེད། །

The verifying decoction involves the single-ingredient soup of heel bone, the three nutritious bone soup, and *go snyod gsum thang*. These decoctions assure confirmation of the borderline of a hot disorder.

Пробные отвары. Однокомпонентный отвар пяточной кости, бульон из трёх питательных костей и отвар *go snyod gsum thang* дают определённость «на границе горы и равнины».

དགུག་ཐང་བཅུད་བཞིའི་ཐང་གིས་རླུང་འཕྱོས་འགྲུགས། །

The taming decoction-soup prepared from the four nutrients controls insanity caused by *lung* disorder.

Вытягивающий отвар. Отваром четырёх питательных (*bcud bzhi*) вытягивают беспокойство от лунг.

སྐམ་ཐང་སེང་ལྷེང་(འབྲས་གསུམ་སྟེ་ཉེས་སྟེར་པ་ཚུ་སེར་སྐྱན་གསུམ་)དགུ་པས་རྫོགས་ཚད་སྟེམ། །དེ་ནམས་ཚ་བ་འཇོམས་པའི་ཐང་སྟེར་ཡིན། །

The drying decoction, *seng ldeng dgu pa*, is comprised of *seng ldeng*, 'bras bu gsum (three myrobalan fruits), *sle tres, skyer pa*, and *chu ser sman gsum*), it dries up turbid hot disorders. This decoction is used to pacify hot disorders.

Высушивающий отвар. С помощью отвара *seng ldeng dgu pa* из *seng ldeng*, ('*bras bu gsum* (три плода), *sle tres*, *skyer pa*, *chu ser sman gsum* (три лекарства чхусер) высушивают мутный жар. Таковы разрушающие жар отвары.

ཕྱོ་མ་སྒྲོ་སྒྲོར་རྩི་སྒྲོར་འདྲེས་པར་སྒྲོར།

Medicinal powder compounds include herbal compounds, *rtsi sbyor*, and mixed compounds.

Порошки - это составы из трав (*sngo sbyor*), из ароматических субстанций (*rtsi sbyor*) и смешанные ('*dres pa'i sbyor*).

སྒོ་སྒྲོར་རྒྱལ་པོ་(གཡའ་ཀྱི་)བཅུ་མོ་(རྩི་དམར་)སྲས་(སྒོ་ལོ་)དང་ནི། །ཞོན་(མི་ཡལ་ལྗེ་)འབངས་(པར་བ་ཏ་)དམག་
དཔོན་(རིམས་ལ་པར་བ་ཏ་འཁྲུགས་ལ་སྤང་རྩི་ཁྲག་ལ་རྟོང་ལེན་མཁྲིས་པར་ཏིག་ཏ་སོགས་ཤས་གང་ཆེ་ལ་ལོག་པོར་བཏང་)
དམག་མི་(སུམ་རྩ་ཏིག་རྣམ་པར་གང་རྒྱུད་དར་ཡ་ཀའ་ཚོར་སྒོན་ཁྲག་རྒྱུད་སྤང་རྒྱུན་སྒོང་ཐོག་ཁུར་རྩ་འོམ་བུ་སྐྱེ་ལྷུང་བྱི་ཚོར་
བྱ་རྒྱུད་སྒོས་དང་བཅུ་གསུམ་)ཆེ་བས་པར་(གངས་རྒྱལ་ལ་བསྐྱུས་གང་ངམ་འཇུ་)བཅས། །ཚ་བ་ཀུན་ལ་མེ་ཐོག་རྒྱ་སྐྱུག་འདྲ། །

Prepare an herbal compound as a decoction or *khanda* from the king-like *g.ya' kyi*, queen-like *rtsi dmar*, prince-like *sro lo*, minister-like *pri yang ku*, subject-like *par pa ta*, the army chief-like ingredients (added by doubling their quantities for the dominant disorder), which include *kyi lche dkar po* for dominance of *rims* hot disorders, *spang rtsi* for dominance of '*khruks* (disturbed hot disorders), *hong len* for blood-dominant disorders, *tig ta* for *mkhris pa*- dominant disorders, and the army-like thirteen ingredients: *sum chu tig*, *rnam par*, *gang chung*, *dar ya kan*, *tsher sngon*, *khrag rkang*, *spang rgyan*, *sgong thog pa*, *khur rtsa*, '*om bu*, *spyi zhur*, *byi tsher*, *byi rgod spos*. Administer this herbal compound with a medicinal vehicle such as snow water and it will eliminate all types of hot disorders in the same way as extinguishing a fire with water.

Состав из трав (*sngo sbyor*). Царь (*g.ya' kyi*), царица (*rtsi dmar*), царевич (*sro lo*), министр (*pri yang ku*), слуга (*par pa ta*), генерал (положить в удвоенном количестве при [жаре] рим - *kyi lche dkar po*, при труг - *spang rtsi*, для крови - *hong len*, для трипа - *tig ta*) и солдаты (тринадцать [трав]: *sum chu tig*, *rnam par*, *gang chung*, *dar ya kan*, *tsher sngon*, *khrag rkang*, *spang rgyan*, *sgong thog pa*, *khur rtsa*, '*om bu*, *spyi*

zhur, byi tsher, byi rgod spos) верхом на коне (остывшая сгущённая снеговая вода или кханда) для любого жара это будет всё равно, что заливать огонь водой.

ཚི་སྐྱོར་ཚ་བ་རབ་འབྲིང་བྱེ་བྲག་གིས། །ག་བྱར་ཙན་དན་གི་མི་གཙོ་བོ་ལ། །འབར་བའི་ཚད་སྟོབས་བསད་པའི་བྱེ་མ་
དང་། །ལྗན་ཚད་དུས་གཅིག་འཛོམས་པའི་བྱེ་མ་དང་། །རྗིངས་ཚད་ཚད་ནས་འདོན་པའི་བྱེ་མ་དང་། །འདུ་བ་ལ་སྟོམས་བྱེད་
པའི་བྱེ་མ་ལོ། །

Compound *rtsi sbyor* consists of medicinal powders prepared using *ga bur*, *tsan dan*, and *gi waM* as the main ingredients in accordance with severity; that is, the severe, moderate, or mild nature of the hot disorder. These include medicinal powders that extinguish fire-like blazing hot disorders, medicinal powders that pacify combined hot disorders simultaneously, and medicinal powders that balance imbalanced disorders.

Составы из ароматических субстанций (*rtsi sbyor*) бывают против сильного, среднего и отдельных видов жара на основе *ga bur*, *tsan dan* и *gi waM*. Это порошок, уничтожающий силу пылающего жара; порошок, одновременно снимающий и жар, и то, с чем он сочетается; порошок, с корнем вырывающий застарелый жар; порошок, выравнивающий жизненные начала.

འབར་བའི་ཚད་སྟོབས་བསད་པའི་བྱེ་མ་ལ། །ཚ་བ་རབ་ལ་ག་བྱར་རྒྱལ་སྐྱོན་གསུམ། །(དེ་སྟེང་ཙན་དན་གི་མི་རྟོང་ལེན་ཏིག་ཏ་
སྟེ་)བདུན་པ་(དེ་སྟེང་བ་ཤ་བོང་དཀར་)དགུ་པ་གསུམ་གྱིས་བསད་པ་གཅིས། །ཚ་བ་འབྲིང་ལ་ཙན་དན་(དཀར་དམར་ཅུ་གང་
གུར་གུམ་ལྷུ་ལྷུ་རྟོང་ལེན་གི་མི་ག་བྱར་ཏིག་ཏ་བ་ཤ་ཀ་)བཅུ་པ་སྟེ། །ཐ་མ་གི་མི་(ཅུ་གང་གུར་གུམ་ལྷུ་ལྷུ་བ་ཤ་བ་ལེ་རྟོང་
ལེན་ཏིག་ཏ་ག་བྱར་བོང་དཀར་ཏེ་)བཅུ་པས་འཛོམས་པར་འགྱུར། །

The following are medicinal powders that extinguish fire-like blazing hot disorders: Administer *ga bur rgyal blon gsum*, *ga bur bdun pa*, prepared by adding *tsan dan*, *gi waM*, *hong len* and *tig ta* to *ga bur rgyal blon gsum*, and *ga bur rgyal blon dgu pa*, prepared by adding *ba sha ka* and *bong nga dkar po* to *ga bur rgyal blon bdun pa*, all together to eliminate a severe hot disorder; *tsan dan bcu pa*, comprised of *tsan dan dkar po*, *tsan dan dmar po*, *cu gang*, *gur kum*, *utpal*, *hong len*, *gi waM*, *ga dur*, *tig ta*, and *ba sha ka* to pacify a moderate hot disorder; and *gi waM bcu pa*, comprised of *gi*

waM, cu gang, gur kum, utpal, ba sha ka, ba le ka, hong len, tig ta, ga dur, and bong nga dkar po to eliminate a mild hot disorder.

Порошок, уничтожающий силу пылающего жара. При большом жаре важно его снимать тремя составами: *ga bur rgyal blon gsum, ga bur bdun pa* (предыдущий с добавлением *tsan dan, gi waM, hong len, tig ta*), и *ga bur rgyal blon dgu pa* (предыдущий с добавлением *ba sha ka* и *bong nga dkar po*). При среднем жаре - порошком *tsan dan bcu pa* (из *tsan dan dkar po, tsan dan dmar po, cu gang, gur kum, utpal, hong len, gi waM, ga dur, tig ta, ba sha ka*). А последний снимается с помощью *gi waM bcu pa* (из *gi waM, cu gang, gur kum, utpal, ba sha ka, ba le ka, hong len, tig ta, ga dur, bong nga dkar po*).

ལྷན་ཚད་དུས་གཅིག་འཛོམས་པའི་ཕྱེ་མ་ནི། །ཚ་བ་རླུང་ལྷན་ཨ་གར་(བཟང་དུག་རུ་ཉ་སྟེ་ཉེས་སྒོག་ཐལ་ཀ་ར་ཉེ་)བཅུ་པས་
འཛོམས། །བད་ཀན་ལྷན་ལ་ཚུ་གང་བདེ་བྱེད་སྦྱར། །

Medicinal powders that pacify combined hot disorders simultaneously include a *gar bcu pa* compound, comprised of a *gar, bzang drug* (six superlative medicines), *ru rta, sle tres, sgog skya ash*, and *ka ra* (white sugar) to pacify hot disorder combined with *rlung*, and *cu gang bde byed* compound to treat hot disorder combined with *bad kan*.

Порошок, одновременно снимающий и жар, и то, с чем он сочетается. Жар в сочетании с лунг снимают с помощью *a gar bcu pa* (из *a gar, bzang drug* шесть хороших), *ru rta, sle tres, sgog thal* и сахара), а в сочетании с бекен - с помощью *cu gang bde byed*.

རླུང་ཚད་རླུང་ནས་འདོན་པའི་ཕྱེ་མ་ལ། །རབ་ལ་ག་བུར་ཉི་ཤུ་ཚ་ལྷེ། །འབྲིང་ལ་ཚན་དན་ཐ་མ་གི་མི་ངོ། །

Medicinal powders that uproot chronic hot disorders are *ga bur nyi shu rtsa Inga* compound to treat severe hot disorders, *tsan dan* compound for moderate hot disorders, and *gi waM* compound for mild hot disorders.

Порошки, с корнем вырывающие застарелый жар - это для сильного [жара] - *ga bur nyi shu rtsa Inga* , для среднего - на основе *tsan dan* и для последнего - на основе *gi waM*.

སྒྲིལ་འདྲེས་པའི་སྒྲོར་བ་གཙོ་བོ་བརྒྱད། །འབྲུགས་(ལ་ཙན་དན་དམར་པོ་ཤིང་མངར་ཅུ་ཏྲ་སྐྱུ་ཅུ་)རིམས་(ལ་གསེར་མེ་སྐྱ་
 བཟང་ག་དུར་དེ་བ་སྤང་ཚེ་བོང་དཀར་)བབས་སྒོ་མདེ་ལ་(གཉན་ལ་སྐྱ་ཚེ་གུ་གུལ་སྤིང་ལ་རྩ་ཏི་ཨ་གར་སྒོ་ལ་ཨ་གྲོང་ཤིང་
 མངར་མཚན་པར་ཟུག་ལ་བྲག་ལྷན་མཚེར་པར་པི་ལིང་མཁལ་མར་སྲུག་སྐྱེལ་པོ་བར་བོང་དཀར་མཁའི་པར་གསེར་མེ་ཚུ་སོ་ལ་
 སྐྱ་ཚེས)བསྐྱར་ལ་སྐྱར། །ཚ་བའི་ནད་ནམས་མི་སེལ་གང་ཡང་མེད། །

To prepare a mixed compound of herbs and *rtsi sman*, add *tso bo brgyad pa* to *tsan dan dmar po*, *shing mngar*, *ru rta*, and *skyu ru ra* for treating 'khrugs (disturbed hot disorders), and *gser gyi me tog*, *skra bzang*, *ga dur*, *de ba*, *spang rtsi*, and *bong nga dkar po* for treating *rims* (contagious hot disorders). To direct the compound to the location of the disorder, then add *gla rtsi* and *gu gul* for *gnyan* (infectious disorders), *dza ti* and *a gar* for the heart, *a krong* and *shing mngar* for the lungs, *utpal* and *brag zhun* for the liver, *pi pi ling* for the spleen, *sug smel* for the kidneys, *bong nga dkar po* for the stomach, *gser gyi me tog* for the gallbladder, and *gla rtsi* for the urinary meatus. There are no hot disorders which cannot be eliminated by administration of this mixed compound.

Смешанный состав из трав и ароматических субстанций (*sngo rtsi 'dres pa'i sbyor ba*) - это *tso bo brgyad pa*. А если к нему присоединить направляющие компоненты против труг (*tsan dan dmar po*, *shing mngar*, *ru rta*, *skyu ru ra*), рим (*gser gyi me tog*, *skra bzang*, *ga dur*, *de ba*, *spang rtsi*, *bong nga dkar po*) или мест вхождения (*gla rtsi* и *gu gul* при *gnyan*; *dza ti* и *a gar* - для сердца, *a krong* и *shing mngar* - для лёгких; *utpal* и *brag zhun* - для печени; *pi pi ling* - для селезёнки, *sug smel* - для почек, *bong nga dkar po* - для желудка, *gser gyi me tog* - для желчного пузыря; *gla rtsi* - для мочевыводящих путей), то нет никаких болезней жара, которые бы он не устранил.

སྐྱ་མར་ཚ་བའི་ནད་རྗེས་བཅད་པ་སྟེ། །འབྲས་བུ་གསུམ་གྱིས་སྒྲོངས་པའི་ཚད་རྗེས་གཙོད། །ཏིག་ཏའི་མར་གྱིས་ཚད་རྗེས་
 རྒྱང་ལྷན་གཏོད། །བ་ཡི་རྣམ་ལྔ་སེང་ལྷན་སྐྱ་མར་གྱིས། །ཚད་རྗེས་ཕྱི་རྗེས་ཚུ་སེར་སྐྱེལ་པར་བྱེད། །

The following are medicinal butters used in post-therapy care for hot disorders: medicinal butter prepared from (three myrobalan fruits) to completely eradicate empty

hot disorders, *tig ta* medicinal butter to uproot chronic hot disorders combined with *rlung*, and *ba yi rnam Inga* medicinal butter, or *seng ldeng* medicinal butter to dry up *chu ser* and also eliminate turbid hot disorders.

Лечебные масла, пресекающие последствия болезней жара. Лечебное масло *'bras bu gsum* (из трёх плодов) пресекает последствия пустого жара; масло *tig ta'i mar* - выводит старый жар, сочетанный с лунг; лечебное масло *ba yi rnam Inga* (пяти коровьих продуктов) или *seng ldeng sman mar* пресекают последствия мутного жара и высушивают чхусер.

འི་བྱེད་ཐང་བྱེས་ཚ་བ་མ་སེལ་ན། རྫོང་བྱེད་བཤལ་གྱིས་མཁྲིས་ཚད་འོར་དུ་སྐྱུར། །ཚ་བ་ཀུན་ལ་སློན་དུས་ལྷུས་བ་མཚོག། རྫོང་
བབས་བཅོས་ཀྱི་གཙོ་བོ་སྐྱུང་བ་ཡིན། །བཅོས་བརྟུགས་ལོག་གཞོན་སྐྱུངས་མེན་གཞན་ན་མེད། །ཅི་བྱིར་རྒྱ་ཉིད་རྩད་ནས་འབྱེན་
བས་སོ། །

If pacifying medicine such as decoctions and medicinal powders fails to cure hot disorders, perform purgation as an evacuative therapy to drain *mkhris pa*-dominant hot disorders through the bowel tract. Purgation is also very effective for treating all types of hot disorders at the ripened stage and is the mainstay treatment for hot disorders specifically located in the vessel organs. Where all other treatments fail, purgation works most effectively against hot disorders, as it uproots the underlying cause of the disorder.

Если умиротворяющие отвары и порошки не устранили жар, то нужно с помощью вычищения слабительными выводить жар трипа. Когда любой жар созрел, для него лучше всего - это послабление, а при лечении жара, попавшего в полые органы вычищение - это главное. Также и при залеченном [заболевании ничто] другое не сравнится с ним в том, что касается вычищения осложнений. Потому что оно с корнем вырывает саму причину [жара].

དེ་ཡང་རུང་དང་མི་རུང་ནད་གཞི་བརྟུགས། །རན་དང་མི་རན་དུས་ཚོད་བརྟུགས་བ་དང་། །ཐུབ་དང་མི་ཐུབ་ལྷུས་ཤེད་ལེགས་བར་
བརྟུགས། །མཁྲིས་པའི་ནད་ལ་སྐྱུངས་ལས་མི་འདེལ་ཡང་། །མ་སློན་ཚ་བ་མི་སྐྱུང་བྱེད་ཉེ་འགོ། །རྫོང་འབྱུང་ཆེ་དང་འདྲེ་ཁ་རྒྱུད་ལ་
མེན། །སློན་དང་རྫོང་བབས་བཅོས་བརྟུགས་དུས་ཚོད་དུ། །རྩ་ཤེད་མ་ཤོར་ཤེད་གྱིས་ཐུབ་དུས་སྐྱུང་། །

However, when applying purgation, first examine the disorder for indications and contraindications, determine the appropriate and inappropriate time for therapy, and evaluate the physical strength of the patient properly to determine whether the therapy can be tolerated or not. Although there are no other therapies better than purgation against *mkhris pa* disorders, it is contraindicated for unripened hot disorders because it will spread the disorder. It is also contraindicated for excessive *rlung* and harmful influences inflicted by *gdon* (evil spirits). Purgation is indicated for ripened hot disorders, localized hot disorders in the vessel organs, intractable disorders, and for those who can tolerate the therapy without losing their channel strength.

Тем не менее, нужно определять по самой болезни допустимо оно или нет; определить по времени пора или не пора и тщательно определить по состоянию организма выдержит или не выдержит. Хотя ничто не превосходит вычищение при болезнях трипа, но незрелый жар нельзя вычищать, иначе он рассеется, не проводят его и когда лунг сильно раздувает [жар] и при одержимости. Нужно вычищать созревший, попавший в полые органы, залеченный [жар], когда настало время и тем, кто его выдержит, не потеряв силу каналов..

དེ་ལ་ཚོན་འགོ་དངོས་གཞི་བྱི་རྗེས་གསུམ།

The three methods of application are preliminary, actual procedure, and post-therapy care.

Здесь есть три [части]: подготовка, основная часть и пресечение

ཚོན་འགོ་མ་སློན་སློན་པར་བྱ་བ་དང་། བྱིར་ན་བསྐྱུ་ཞིང་རྒྱང་ཁ་གཞོན་པ་དང་། ལག་པའི་མགོ་བསྐྱང་མེ་དྲོད་ཉམས་ན་གསོ། རྩ་དྲི་ཅེ་བཅིལ་རྒྱས་ཚད་མ་ཡིན་པའི། རླིང་བ་རྣམས་ལ་བྱས་དང་བསྐྱུ་མཉེ་བྱ།

The preliminary procedures include ripening unripened disorders, assembling spread disorder, controlling *rlung*, arousing concealed disorders, restoring *me drod* (digestive heat), and controlling the severity of the disorder. Perform bath and oil manage for all kinds of chronic disorders other than acute hot disorders.

Подготовка. Незрелое нужно довести до созревания, рассеянное – собрать, лунг взять под контроль, у скрытого – «обнажить голову», если огненное тепло ослабло - восстановить. Если острие болезни сломлено и развитого жара нет, при застарелых формах [болезни] следует провести омовение и массаж кунье.

དངོས་གཞི་རྒྱལ་པོ་(ཐར་རུ་)བཙུན་མོ་(ཁྲོན་བུ་)གས་(ཉོང་ལེན་)དང་སློན་(ལྷམ་ཅུ་གསེར་མེ།) །མཚོན་ཆ་(པ་ཏོ་ལ་) །ཆེབས་
གུ་(ཀ་ར་)བཅས་བས་ནད་ཡུལ་འདོན། །ཚ་བ་སླིན་དུས་ག་བུར་གི་མི་བསྐྱེན། །སློང་དུ་བབས་ན་བྲག་ལྷན་དུག་མོ་ཉུང་། །བཙོས་
བརྟུགས་ཚ་ལ་གུར་གུམ་མདེའ་བ་བསྐྱུར། །དྲི་ཆེའ་དོག་དམར་སེར་ནད་ཐོན་ཏྟགས། །ཚ་གང་ཚུ་ལྷག་བྲབས་ལ་དག་པར་
སྐྱུང་། །སྐྱུང་བ་མ་དག་བསྐྱར་ལ་སྐྱུང་བ་གཅེས། །མ་འབྱོངས་ནད་བསྐྱང་ཚ་བ་སྐྱར་འཕེལ་འགྱུར། །

In the actual procedure, a purgative compound prepared from the king-like *thar nu*, queen-like toes *khron bu*, prince-like *hong len*, minister-like *lcum rtsa* and *gser gyi me* , weapon-like *pa to la*, and vehicle-like *ka ra* (white sugar) evacuates the disorder from its site. Add *ga bur* and *gi waM* if the hot disorder is at its ripened state, *brag zhun* and *dug mo nyung* if the bet disorder is located in the vessel organs, and *tsha la* and *gur kum* in the case of intracuble disorders. Discharge of foul smelling, reddish yellow wool is a sign indicating expulsion of the disorder. Enhance the purgative therapy by frequent administration of an inducing agent of warm or cool boiled water. If purgative therapy fails to thoroughly cleanse the disorder, it is essential to repeat the therapy, otherwise the disorder will be aggravated, with an increase in fever.

Основная часть. Царь (*thar nu*), царица (*khron bu*), царевич (*hong len*), министр (*cum rtsa, gser gyi me tog*) с оружием (*pa to la*) верхом на коне (сахар) выгонят болезнь с её места. Когда жар развитой - добавляют *ga bur* и *gi waM*; если он попал в полые органы - *brag zhun* и *dug mo nyung*; при залеченном «меняют наконечник стрелы» на *tsha la* и *gur kum*. Сильный запах, красно-жёлтый цвет [масс] - это признаки изгнания болезни, подгоняя [послабление] горячей или холодной водой, его нужно довести до конца. Если не вычищено полностью, важно провести его снова, не будучи вычищенной болезнь поднимется и жар снова усилится.

འབྱོངས་རྗེས་མུ་གྲོག་འབྲས་སམ་ཕྱེ་བྱུག་གམ། །ཞོ་ཕུམ་ལ་སོགས་བསིལ་གྱིས་བཤལ་རྗེས་བཅད། །དེ་ལྟར་མ་ཡིན་རྗེས་ལ་དྲོད་
བསྐྱེན་ན། །བཏུ་བཤལ་བྱས་རྗེས་སྣོད་དུ་དུག་གཡོས་འད། །རྗིངས་ཚད་རྣམས་ལ་རྒྱན་སྦྱོངས་བསྐྱུགས་པ་ཡིན། །

After evacuating the disorder, subsequently treat the patient with cool-natured diets such as water mixed with *rtsam pa* and a porridge of rice or roasted barley flour, and use curd as post-purgation care. If instead, warm-natured foods are given after purgation, the results are similar to stirring a poison in a cleansed utensil. Purgation is recommended for chronic hot disorders.

После вычищения нужно остановить понос чем-то прохладным, таким как мучная болтушка, рисовой или мучной кашей, творогом и другим. Если так не сделать, а прибегать после [очищения] к тёплому, – это будет всё равно что размешивать яд в посуде, после того, как вымыл её. В случаях застарелого жара рекомендуется продолжительное очищение..

དཔལ་གྱིས་བཅོས་ཐབས་རྣམས་པ་དུག་ཡིན་ཏེ། །གཏར་གྱིས་ཁྲག་དན་ཚ་ལམ་སྦྱང་བ་དང་། །རྩལ་གྱིས་ཚད་རྒྱངས་བ་སྦྱར་
དབྱུང་བ་དང་། །དུགས་གྱིས་འཕམ་གྱི་ལྷག་གཟེར་བཅག་བ་དང་། །ལྷམས་གྱིས་ཚ་བ་བྱེར་བ་གདོན་བ་དང་། །ཆུ་ཡིས་ཕྱི་ཚད་
མེ་དབལ་བཅག་བ་དང་། །མེ་ཡིས་ཚ་བ་འབྲོས་འཕམ་བསྐྱུག་བའོ། །

Treatments with external therapies are of six types: venesection to withdraw unhealthy blood from the channels, perspiration to remove the steam of hot disorders through the body pores, compresses to give instant relief from sharp pain, medicinal baths to remove spread hot disorders, water therapy to reduce the blazing flame of fever, and moxibustion to block the passage of infiltrating hot disorders.

Лечение с помощью процедур. Тут есть шесть методов. Кровопускание – очищает плохую кровь из сосудов. Потение – выводит пары жара через поры. Компрессы – сразу снимают сильные боли. Ванны – выгоняют рассеившийся жар. Обрызгивание – снимает внешнее пылание жара. Прижигание – закрывает тропинки, чтобы жар не сбежал.

དང་པོ་གཏར་གྱིས་ཚ་ལམ་ཁྲག་སྦྱང་བ། །རྩལ་དང་མེ་རྩལ་ནད་གཞི་བརྟག་པ་གཟེས། །

First, when applying venesection to withdraw unhealthy blood from the channels, it is essential to examine the indications and contraindications for this therapy.

Первое. Очищение крови, [циркулирующей] по сосудам с помощью кровопускания. Здесь важно проверять само заболевание, допустимо ли оно или нет.

ལྷག་མཐོམ་ནད་ལ་གཏར་བར་གསུངས་ན་ཡང་། །ཚ་བ་གཏར་དུ་མི་རུང་ནམ་པ་བདུན། །མ་སྐྱིན་ཚད་པ་གཏར་ན་རྩོགས་པར་
འགྱུར། །ལྷན་པར་རིམས་ལ་གང་གཏར་དོན་ལ་འབབ། །འབྲུགས་སོགས་ངན་ལྷག་མ་བྱེ་གཏར་བ་ཡིས། །རུངས་ལྷག་ཤོར་བས་
རླུང་སྐྱེ་ཚ་བ་བྱེར། །ནད་ལྷག་ལྷས་པས་ཚ་བའི་རི་མོ་ཐོན། །སྒོངས་ཚད་གཏར་ན་རླུང་འཕྱོ་བྱུག་གཟེར་སྐྱེ། །གཉན་ཚད་གཏར་
ན་ལྷག་ཤུལ་སྐྱོག་རྩར་འཇུག། །དུག་ཚད་གཏར་ན་བྱེར་ཏེ་རི་མོ་ཐོན། །རུངས་ངན་ཚད་པ་གཏར་ན་སྐྱོག་རྩེན་ཚད། །

In general, venesection is indicated for blood and *mkhris pa* disorders; however, it is contraindicated for seven cases of hot disorders. Venesection in cases of unripened hot disorder will lead to a turbid hot disorder, and in cases of *rim*s (contagious hot disorder) it will lead to infiltration of the disorder into the vital organs. Venesection without segregating unhealthy blood in cases of hot disorder such as disturbed hot disorder, will cause loss of healthy blood, resulting in aggravation of *rlung* and spread of the hot disorder; in addition, unhealthy blood will remain untreated, thereby leaving behind remnants of the disorder. Venesection in cases of empty hot disorder will cause overflow of *rlung* and pain; in cases of infectious hot disorder, it will cause infiltration of residual blood into the life channel; in cases of hot disorder associated poisoning; and in emaciated patients with hot disorders, it will terminate the flow of *rlung* in the life channel.

Хотя сказано, что при болезнях крови и трипа делают кровопускание, но существует семь категорий жара, когда оно противопоказано. Если выпускать кровь при незрелом жаре, он перейдёт в мутный, а, в частности, при [жаре] рим где было сделано кровопускание, в тот плотный орган [болезнь] и упадёт. При труг и других венесекция без отделения плохой крови приведёт к потере здоровой, от чего поднимется лунг и жар рассеется, а больная кровь останется и остатки жара не выйдут. Венесекция при пустом жаре, будоражит лунг и поднимает сильные боли. Если делать кровопускание при жаре ньен, остаточная кровь зайдёт в согца - сосуд жизни. Если пускать кровь при жаре отравлений, он рассеется, а остаток

не выйдет. Если проводить венесекцию при жаре у ослабленного [человека] - сломается опора жизни.

གཏར་དུ་བའི་ཚད་པ་སློན་རྒྱས་དུས། །ཁྱད་པར་འགྲམས་འབྲུགས་ཐག་གཟེར་གཏར་བ་ཤིས། །སློན་ལོང་མེད་པའི་ཚ་བ་
ལག་གཏོད་ལྟར། །རྒྱས་པའི་ཚ་བ་ཐག་ལ་ཐོབ་ཤ་བྱ། །སྟོངས་པའི་ཚ་བ་བསེལ་བསྐྱེད་གསོ་ཞིང་གཏར། །གཙ་ཚད་གང་གཙ་རྩ་
ལ་གཏར་ལ་བསྐྱང་། །རྟོངས་ཚད་པངས་པ་བཞིན་དུ་ཉུང་དུ་དབྱུང་། །རིམས་དུག་གཉན་གཟེར་རྩར་བབས་རྒྱངས་ཐོན་
གཏར། །

Venesection is indicated for ripened and acute hot disorders, and it is particularly recommended for '*grams* (traumatic) and '*khru*gs (disturbed hot disorders), and sharp pain caused by blood disorders. Like two enemies fist-fighting against each other, venesect immediately to treat those hot disorders that do not have time to ripen. Perform venesection in cases of acute hot disorder to save the patient's life from a blood disorder. In cases of empty hot disorder, treat with cold-natured and nutritious foods, and apply venesection. Venesect veins nearest to the location of hidden hot disorders, so as to arouse the nature of the disorder. In cases of chronic hot disorders, withdraw a small quantity of blood in a parsimonious manner. Apply venesection simply to release the blood steam when channels are afflicted with *rims* (contagious hot disorders), poisoning, and pain due to infection.

Кровопускание показано когда жар зрелый и развитой, а особенно хорошо при драм (*'grams*), труг (*'khru*gs) и сильных болях по причине крови (*khrag gzer*). При жаре, не имеющем времени на созревание, это как скрестить руки [для борьбы]. При развитом жаре – нужно бороться с кровью. При пустом жаре проводят кровопускание, [сначала] восстановив прохладным и питательным. При скрытом жаре выпускают кровь из тех каналов, где он скрывается, чтобы поднять природу болезни. При застарелом жаре, выпускают по чуть-чуть как у родного. Когда [жар] рим, отравлений и боли от ньен попали в сосуды, выпускают лишь испарения.

གཏར་བའི་དུས་ཚོད་རན་དང་མི་རན་དང་། །སློན་འགོ་སྐྱལ་ཐབས་གདབ་ཐབས་རྩ་དམིགས་དང་། །ཐག་སྐྱ་དབྱུང་ཚད་ལོག་
མོན་ལ་སོགས་པ། །ཕྱི་རྒྱུད་གཏར་གའི་ལེའུར་ཤེས་པར་གྱིས། །

The appropriate and inappropriate time for venesection, preliminary procedures, immobilization methods, techniques of incision, venesection points, blood analysis, standard amount of blood to be withdrawn, and management of post-therapy complications should be learned from the chapter on venesection in the Subsequent Tantra.

Время кровопускания - пора или не пора, подготовка, наложение жгута, техника выполнения, точки применения, анализ крови, мера выпускания, подавление осложнений и другое изучается в главе о кровопускании Заключительной тантры.

རྩལ་གྱིས་ཚ་བ་བ་སྤྱར་དབྱུང་བ་ནི། །མ་སློན་སྟོབས་ཆེན་ནད་ལ་རྩལ་མི་དབྱུང་། །ལྷུངས་ཀྱང་རྩལ་མེད་ནད་འབྱུགས་སྐར་ཡང་
འབྱེད། །བྱངས་ཟད་རྩལ་བཏོན་རྒྱང་སྐྱེས་ལུས་སྟོབས་འཛོམས། །

Inducing perspiration to remove the steam of hot disorder through the body pores is contraindicated for severe unripened hot disorders. Even if one induces sweating in this case, it will disturb and spread the disorder again without exudation of sweat. It is also contraindicated for those with weak bodily constituents, as it will aggravate *rlung* and deplete the body strength.

Выведение жара через поры потением. При незрелой, но сильной болезни не нужно выгонять пот. Хоть и гонишь его, он не идёт, болезнь будоражится и рассеивается. Если выгонять пот у истощённого, это порождает лунг и разрушает силу тела.

མ་སློན་སྟོབས་ཚུང་ལམ་ནས་བརྗོག་པ་དང་། །རྒྱས་པའི་ཚ་བ་རྒྱངས་པར་འདོན་པ་དང་། །སྟོངས་པའི་རྒྱང་ཚད་དུས་གཅིག་
དབྱུང་བ་དང་། །རྟིངས་པའི་ཚ་བ་ཞེན་ཅི་དབྱལ་བ་དང་། །ལྷུང་པར་རིམས་ཀྱི་ཚ་བ་བྱ་ལྟར་སྤྱར། །ཤ་ལྷགས་རུས་ཚད་རྩལ་དུ་
དབྱུང་བས་བཅོས། །

Induction of perspiration is indicated for reverting mild, unripened hot disorders, evacuating acute hot disorders in the form of steam; eliminating both *rlung* and fever simultaneously in cases of empty hot disorder, uprooting chronic hot disorders, just like removing paint from a wall; particularly for treating *rims* (contagious hot disorders), like

driving away a flock of birds; and evacuating hot disorders of the muscle, skin, and bones by sweating.

[Но потение] разворачивает с дороги несильный незрелый жар; выгоняет с испариной развитой жар; одновременно вытягивает и лунг, и жар при пустом; отдирает жар как въевшийся лак при застарелом; а особенно вспугивает как птицу жар рим. Жар в мышцах, коже и костях [также] лечится потоотделением.

དབྱུང་དུས་ལལ་ཆེར་རྩལ་བྱི་ཐོན་དུས་ཡིན།

In general, the appropriate time for inducing perspiration is when the body releases the smell of sweat.

Время пропотевания. Как правило, это когда появился запах пота.

སྒྲོར་བ་འཕུལ་འདྲེན་གཉིས་སུ་ཤེས་བར་བྱ།

Medicinal compounds for sweating therapy are of two types: stimulating and draining.

Составы. Известны два их [типа]: выталкивающие и вытягивающие.

དུགས་ཀྱིས་འཕུལ་གྱི་རྒྱག་གཞོག་བསེལ་དྲོད་གཉིས།

Compresses, which give instant relief from pain, are of two types: cool and warm.

Компрессы, которые сразу снимают сильные боли бывают двух типов: прохладные и тёплые.

མུ་དྲོ་ཚོན་ལྗངས་ཚན་ཞོ་བསེལ་བའི་ཕྱོ། བྱང་མོས་གསོར་བདུགས་ཁག་གཟེར་རྒྱག་གཞོག་མཚོག། མུ་དུགས་གེ་བ་རྒྱ་གཟེར་
མིག་ཚད་འཛོམས། བསེལ་དུགས་མ་སྒྲིན་རྒྱང་དང་ལྗན་ལ་སྤང་། དྲོད་དུགས་རྒྱས་ཚད་རྒྱང་ལ་མི་རུང་སྟེ།

Cool compresses using water pebbles, a plowshare, a mixture of *tshan* and curd, and cool-natured herbs, if applied repetitively, are the best remedy to alleviate sharp pain caused by blood disorders. Cold water compresses eliminate hot disorders of the throat and eyes, and dysentery. Cool compresses are contraindicated for unripened hot disorders combined with *rlung*, whereas warm compresses are contraindicated for independent acute hot disorders.

Прохладные компрессы из гальки, лемеха плуга, *tshan* с йогуртом, прохладных трав, в холодном виде лучше всего снимают сильные боли от крови. Водяные компрессы убирают жар горла, боли в тонкой кишке, жар глаз. Но при незрелом [жаре], смешанном с лунг, прохладных компрессов нужно избегать, а тёплые компрессы также противопоказаны при развитом жаре.

འཕར་གོང་ཆང་བུན་བསྐྱོམ་པས་རླུང་གཟེར་གཅོག། །རྟོར་གྱི་མི་བཙམ་གོ་ལེར་གཟེར་འཁྲུག་འཛོམས། །སོ་ཕག་བསྐྱོམ་པས་ཕོ་
བར་དུགས་བྱས་ན། །མ་སྒྲིན་གཤམ་རྣོགས་ཕོ་བའི་མེ་དྲོད་གསོ། །

A '*khar gong* compress sprinkled with *chang* alleviates sharp pain caused by *rlung*. Procedure *hor gyi me btsas* eliminates sharp, unlocalized, radiating pain, and a heated brick compress on the stomach treats unripened, hidden, and turbid hot disorders and restores the digestive heat.

Нагретый *mkhar gong*, смоченный чангом, снимает боли от лунг. Монгольское прижигание хорме – нелокализованные, простреливающие боли. Если прикладывать на желудок компресс из нагретого кирпича – это лечит незрелый, скрытый, мутный [жар] и огненное тепло желудка.

ལུམས་ནི་བདུད་རྩི་ལྗི་ལྷུ་ལུམས་སམ། །བཅིང་ལུམས་རླངས་ལུམས་འབྱུང་བའི་ལྷུ་ལུམས་གྱིས། །ཚ་བ་ཤ་ལྷགས་རྩ་རུས་བྱེར་
བ་འཛོམས། །

Medicinal bath refers to medicinal water baths prepared from the five medicinal nectars, wet dressings, steam baths, and natural hot spring baths. These eliminate hot disorders that have spread to the muscles, skin, channels, and bones.

Ванны – погружные, паровые или примочки из пяти амрит, ванны в природных источниках разрушают жар, рассеившийся в мышцах, коже, сосудах и костях.

མུ་ཡི་འཁོར་ལོས་བྱི་ཚད་བཅག་པ་ནི། །མ་སློན་ལྷན་ཚད་རྣམས་ལ་བྱར་མི་རུང་། །སྟོབས་ཚུང་ཚ་བ་ལམ་ནས་བསྐྱོག་པ་
དང་། །བྱིར་བའི་ཚ་བ་ཁོང་དུ་བསྐྱུ་བ་དང་། །རྒྱས་པའི་ཚ་བ་མེ་དབལ་བསད་པ་དང་། །རྙིངས་པའི་ཚ་བ་ཞེན་པ་གདོན་པར་
བྱ། །

Water therapy for alleviating fever is contraindicated for unripened and combined hot disorders, whereas it is indicated for reverting mild hot disorders, assembling spread hot disorders within the body, extinguishing the blazing fire of acute hot disorders, and removing adhered chronic hot disorders.

Обрызгивание, снимающее внешний жар. При незрелом и сочетанном жаре оно противопоказано. А слабый жар – сбивает с пути; рассеянный – собирает внутри, сбивает пламя развитого жара; выгоняет въевшийся жар при застарелом.

མེ་ཡིས་ཚ་བ་འབྲོས་འཕྲང་བསྐྱམ་པ་ནི། །ཚ་བའི་ནད་ཀུན་བསྐྱོག་པར་མ་བཤད་ཀྱང་། །ཚ་བ་བསྐྱོག་པའི་ནད་རིགས་རྣམས་པ་
དུག །མཁྲིས་པ་རྩར་རྒྱག་ནད་ལ་འབྲོས་འཕྲང་བསྐྱམ། །རྩ་སྟོངས་ཚ་བ་འཕྲང་ཁ་སོ་བས་བཅད། །ཚ་གཞུག་རྒྱང་གིས་འབྱུང་པ་
མེ་ཡིས་མནན། །རྒྱང་རིམས་འདར་བྱ་ཡེར་བྱ་མལ་དུ་གཞུག །སྟོག་པའི་ཚ་བ་གཉན་ཐོག་གཉན་དབབ་ཅིང་། །ཚ་རྗེས་གྲང་བར་
ལོག་ན་མེ་དྲོད་གསོ། །དེ་དག་ཚ་བས་ཚ་བ་བཅོས་ཞེས་བྱ། །

Blocking the passage of an infiltrating hot disorder with moxibustion is performed as follows. Moxibustion is not recommended for all types of hot disorders, but it can be used on the following six specific types. Apply moxibustion to block the passage of overflowing *mkhris pa* disorder into the channels, to block the passage of infiltrating empty hot disorders into the life channel in the same way as an escape route is vigilantly watched by a spy, to suppress remnants of hot disorders blown by *rlung*. To control *'dar bu* and *yer bu* (two types of *rlung rims* disorder), and to restore the digestive heat in hot disorders that have transformed into cold disorders after treatment. Apply moxibustion on the swollen part to subside hot-natured *lhog pa*. These measures are called 'treating hot disorders with hot-natured therapies.'

Прижигание, которое закрывает тропинки, чтобы жар не сбежал. Хотя при любых болезнях жара о прижигании не говорится, но существует шесть случаев болезней жара, когда оно показано. При болезни растекания трипа по сосудам (*mkhris pa rtsar rgyug*) – [прижигание] закрывает дорожку к бегству. При жаре пустых сосудов – оно подстережёт [болезнь] на узкой тропке. Когда лунг раздувает остатки жара – огонь его задавит. При дарбу (*'dar bu*) и йербу (*yer bu*) - [болезнях] лунг-рим (*rlung rims*) – оно помещает их на место. При жаре от лхог (*hog pa*) - [прижигание] на месте воспаления подавляет его. Если в конце жар оборачивается холодом – оно восстанавливает огненную теплоту. Это называется «лечение жара жаром».

དེ་ནས་ཚ་བ་བྱེ་བྲག་བཙུག་པའི་ཐབས། ལྷ་གཉན་ཐོར་བུའི་ནད་སྣ་བསལ་བ་ནི། ལྷོ་ལྷགས་ཡེར་འབྲེལ་མགོ་གཟེར་འཁྱུམས་
 བ་དང་། མིག་ཚག་ན་བ་འོན་དང་སྣ་ལྷག་འཇོག་། ལྷེ་སྐམ་སྐོམ་དད་ཆེ་དང་དང་ག་འགག་། ལྷིགས་འབྲུམས་གཟེར་ཆེ་སྐོ་མང་
 མི་ལོགས་དང་། འབྲུ་སྐྱུག་དྲི་ཚུ་འགག་དང་ལྷག་ཏུ་འཇོག་། ལྷུ་ལ་འབྲུམས་ལུས་དྲོད་ཕྱི་ཅུ་ཤོར་བ་དང་། ལྷང་ལག་ན་འབྲུམས་
 ཐོལ་འབྲས་ལ་སོགས་པ། རྩོ་མཚར་ཚོགས་མེད་ནད་ཀྱི་སྐོས་བཙུག་བཞུག། །

Treatments of specific hot disorders involve application of simple and effective remedial measures for each of the following additional disorders. These include psychosis, dumbness, insomnia, hypersomnia, headache, vertigo, burning eyes, deafness, nosebleeds, tongue dryness, extreme thirst, loss of appetite, severe hiccup, sharp pain, excessive cough, difficult expectoration, diarrhea, vomiting, constipation, urinary obstruction, blood in urine, profuse perspiration, loss of body heat, painful contracture of the limbs, *phol*³⁰ and *'bras* (cancer).

8.2 Далее, методы лечения отдельных форм жара. Различные разрозненные проявления прибавленных болезней таковы: сумашествие, нарушения речи, бессонница, сонливость, головные боли, головокружение, жжение в глазах, снижение слуха, носовое кровотечение, сухость языка, сильная жажда, потеря аппетита, продолжительная икота, сильные боли, частый кашель, затрудненное откашливание, понос, рвота, задержка мочи, кровь в моче, потливость, внешняя потеря тепла, болезненная скованность в конечностях, пхоль (*phol*), дре (*'bras*) и

³⁰ *Phol* is a skin disease characterized by a wheel shape with itchy pimples inside.

другие. Вот описание удивительных и нетрудных [способов] лечения этих частных [форм] болезней.

སྐྱོ་བ་ཚལ་ཚལ་སྐྱོ་ཞིང་ཁྲོ་ཚུལ་སྟོན། །སྐྱགས་པ་དྲན་པ་ཉམས་ནས་སྤར་མི་འདོད། །ཡེར་བ་ཉིན་མཚན་གཉིས་ཀ་གཉིད་མི་
འབྱུང་།།

Psychosis is characterized by meaningless talking and an angry expression. Dumbness is characterized by an aversion to talk due to weak memory. Insomnia is characterized by loss of sleep throughout the day and night.

8.2.1 При сумасшествии будут бессвязная речь, проявления гнева; при нарушении речи – слабеет память, [больной] не хочет говорить; бессонница - сна нет ни днём, ни ночью.

སྐྱོ་བ་ཚ་སྐྱོ་གང་སྐྱོ་གཉིས་སུ་ཡོད། །སྐྱགས་པ་ཚ་སྐྱགས་གང་སྐྱགས་གཉིས་སུ་དབྱེ། །ཡེར་བ་ཚ་ཡེར་རླང་ཡེར་རྣམ་པ་གཉིས། །

There are two types of psychosis, one caused by hot disorder and the other caused by cold disorder. Dumbness is of two types depending on whether it is caused by a hot or cold disorder. Insomnia is of two types: insomnia caused by *rlung* and insomnia caused by hot disorder.

Сумасшествие бывает двух [видов]: от жара и от холода. Нарушение речи [тоже] разделяется на два: от жара и от холода. У бессонницы тоже есть две разновидности: от жара и от лунг.

ངོས་བརྒྱུང་རྩ་རྩེ་དང་མྱར་རྗེས་བཅད། །ཁོ་མས་པས་བསྟེན་ལ་ཚད་རླང་ལ་ཤན་དབྱེ། །

To differentiate between hot disorder and *rlung*, examine the characteristics of the pulse, urine and tongue, and observe the impact of prior treatment as well as the harmful and beneficial effects of the remedies.

Распознавание. По пульсу, моче, языку, реакции на предшествующее [лечение] и привычное различают жар и лунг.

ཚད་སྐྱོ་གཞུག་ཚུང་ལྔ་བདུན་ཚང་བསྐྱས་ལྟར། །ཁ་བྱར་རྒྱལ་ལོན་སྐྱར་བཏང་རྩལ་མང་དབྱུང་། །ཡང་ན་ག་བྱར་ཚང་དང་སྐྱར་
ལ་བཏང་། །ཚིགས་པ་རླུག་པ་ཨན་སྟོང་མེ་ཡིས་བསྐྱེ། །དེ་རྗེས་ཐོང་ཚོར་དང་གའི་བལ་འདབ་ཅིག །རྩས་བཅུད་གསུམ་གྱི་ལྷ་
བས་བལ་ཚེ་བཅོར། །(ཚ་ལ་གླ་ཅིས་) དུག་འདོན་(རྩི་རྩེག་གིས་)ངར་བཏགས་རླུང་དུས་བཏང་བར་བྱ། །ཡང་ན་བལ་ཚོར་རྩ་
ཏི་ག་ཀོ་ལ། །རྩས་ལྷ་སྐྱར་བཏང་མ་མཚུའི་དགྱིལ་དུ་བསྐྱེ། །

For the treatment of psychosis caused by hot disorders, prepare a decoction by boiling five or seven pieces of coccyx in *chang*, then add *ga bur rgyal blon* compound; administer the decoction and induce profuse perspiration. Or administer a compound prepared from *ga bur* and *chang*. Apply moxibustion on the first and sixth vertebrae. Thereafter, extract lanolin from a handful of wool harvested from the chest of a two-year-old male or female lamb by squeezing the wool with the three nutritious bones soup. Detoxify it with *tsha la* and *gla rtsi*, sharpen its potency with *rdo dreg*, and administer it during *rlung* manifesting time. Or administer bone soup with addition of lanolin, *dza ti* and *ka ko la*, and apply moxibustion below the center of the lower lip.

Сумашествие от жара. Следует назначить крепкий бульон из пяти-семи крестцовый костей, сваренных в чанге, с добавлением *ga bur rgyal blon* и вызвать обильное потоотделение. Или дать *ga bur*, соединив его с чангом, сделать прижигание шестого позвонка и *an stong*. Затем нужно взять горсть шерсти с груди двухгодовалого барана или овцы и с помощью отвара трёх питательных костей, выделить шерстяной воск. (С помощью *tsha la* и *gla rtsi*) вытянуть из него яд, (с помощью *rdo dreg*) придать остроты и назначать во время лунг. Или давать шерстяной воск с добавлением *dza ti* и *ka ko la* вместе с костным бульоном и прижечь [точку] в центре под нижней губой.

གང་བས་སྐྱོ་ན་བྱར་དཀར་ཚང་སྐྱར་བཏང་། །མ་ལོན་བཅུད་བཞིའི་ཐང་ལ་རྩ་ཏི་དང་། །ཤིང་ཀུན་བིག་པན་ལ་ཅུ་ཚྭ་བཏབ་
བཏང་། །ཨན་སྟོང་རླུག་བདུན་དཀར་ནག་མཚམས་ལྷ་བསྐྱེ། །ཤ་རྩིང་མར་རྩིང་རྩས་ཚེན་ལྷ་བ་བཏང་། །

For the treatment of psychosis caused by cold disorders, administer a compound prepared from *chang* and *bur dkar* (white jaggery). If this fails to suppress the disorder, administer a decoction prepared from the four essences with addition of *shing kun*, *big pan*, and *kha ru tsha*. Apply moxibustion on the first, sixth, and seventh vertebrae, and drug *bdun dkar nag mtshams*. Recommend intake of aged meat and butter, and *rus chen* soup.

Если сумашествие из-за холода, дают белый бурам смешанный с чангом. Если не удаётся подавить [болезнь] – бульон из четырёх питательных с добавлением *dza ti*, *shing kun*, *big pan*, *kha ru tshwa*. Прижигать *an stong* (первый позвонок), шестой и седьмой и *dkar nag mtshams*, назначать старое мясо и масло, бульон из «великих костей» (*rus chen*).

ཚ་བས་སྐྱགས་ན་ག་བྱར་རྒྱལ་ལོན་གསུམ། །བཏང་ལ་རྩལ་དབྱུང་དེ་རྩེས་ཚུ་ལྷག་བྲ། །སྐབ་ཙ་ཐོང་ཙ་ཐ་བྱང་ཙ་ལ་གཏར། །དེ་ལ་སྦྱེད་མེད་སྦྱི་གཙུག་མཚོགས་ཁ་བཟེག།

For the treatment of dumbness caused by hot disorders, administer *ga bur rgyal blon gsum* compound and induce perspiration. Thereafter, splash water [on the patient's body] and venesect *sgab rtsa*, *thong rtsa*, and *ru thung*. If this does not help, perform moxibustion on *spyi gtsug* and the bregma.

Если нарушение речи от жара нужно дать *ga bur rgyal blon gsum pa*, заставить пропотеть, а после обрызгивать. Пустить кровь из сосудов *sgab rtsa*, *thong rtsa* и *ru thung*, а если это не помогает, прижечь *spyi gtsug* и область темени.

གང་བས་སྐྱགས་ན་སོག་ཙ་ལྷོས་བྱེད་དང་། །སྦྱི་གཙུག་ཨན་སྟོང་སོར་མོ་ཉི་ཤུ་བཟེག། །ཤ་འདོན་ལ་སོགས་བརྩུད་ཀྱིས་བཙོས་པར་བྲ། །

For the treatment of dumbness caused by cold disorders, apply moxibustion on the *srog rtsa myos byed*, *sbyi gtsug*, the first vertebra, the ten fingers, and the ten toes. Recommend nutritious foods such as meat expellant compound.

Если нарушение речи от холода - нужно прижечь *srog rtsa myos byed*, *sbyi gtsug*, *an stong* (первый позвонок) и двадцать пальцев, лечить питательным, таким как мясной удалитель (*sha 'don*) и другие.

ཚ་བས་གཉིད་ཡེར་སྐྱ་ཚེ་མར་དཀར་བྱུག་། སྐྱ་ཚེ་འོ་མར་བསྐྱུས་དང་སྒོག་ཐལ་བཏང་། ལྷུང་ཡེར་གྱི་ཆང་བྱ་རམ་སྒོག་ཚོད་
བྱིན། རྫོང་སྐན་འོ་མ་བྱ་རམ་འཇམ་ཚེ་བྱ། །

For the treatment of insomnia caused by hot disorders, apply a compound prepared from *gla rtsi* and white butter and administer a decoction prepared by boiling *gla rtsi* in milk and garlic powder. For the treatment of insomnia caused by *rlung*, recommend intake of meat, *chang*, *bu ram* (jaggery) and garlic soup, and perform mild enema made from *drod sman* (*pi pi ling*), milk, and *bu ram* (jaggery).

При бессоннице от жара нужно втирать *gla rtsi* на сливочном масле, давать сгущённый в молоке *gla rtsi* с тхалва чеснока. При бессоннице от лунг – угощать похлёбкой из мяса, чанга и бурам и чеснока, ставить джамци из тёплых лекарств, молока и бурам.

གཉིད་ཀྱིས་ཚུམ་ན་བ་ལུ་རྩོད་ཅིག་དང་། ། ལྷུང་ལྷུང་ཐང་བཏང་སྐྱུང་སྒྲིང་(ཐྱིག་པའི་མགོ་གི་མི་བྱ་མོ་སྐྱག་ལོ་མའི་སྒྲིན་ལག་
སེན་མོ་ཚུར་སྐྱུངས་ཀྱི་)སྒྲོར་བ་བྱ། བྱི་བ་ཉ་མིག་གང་རྗེད་མིག་ལ་བྱུག་།

For the treatment of hypersomnia, administer a decoction prepared from *ba lu*, *rdo dreg*, and *shug 'brum*, prepare *spyang snying* compound comprised of wolf heart, crab head, *gi waM*, and nails from the ring fingers of a girl born in a tiger year, which are cleansed with water, and apply rat or fish eyes on the eyes of the patient.

8.2.2 При сонливости – следует назначить отвар из *ba lu*, *rdo dreg*, *shug 'brum*, приготовить состав из сердца волка, (голова *sdig pa*, *gi waM*, ногтей безымянного пальца руки девушки, родившейся в год тигра, вымытых водой), наносят на глаза [мазь] из глаз мыши или рыбы – что найдётся.

མགོ་གཟེར་གསེར་ཕུད་གཡའ་ཀྱི་རི་ཤོའི་རྩ། སྐྱི་འབྲས་བོང་ང་དཀར་པོའི་སྐྱུགས་ཀྱིས་དྲངས། ལྷག་མ་ཚོགས་ན་དེ་རྗེས་བཤལ་
ཀྱིས་སྦྱང་། །དཔལ་རྩ་མཚོགས་གསང་གཏར་ལ་ཚུ་ལྷག་བྱ། །མུར་གོང་འཕར་རྩ་ལྷག་པའི་སྦྱང་སྒོ་བསེག། །དོམ་མཁྲིས་ཏིག་ཏ་
གུར་གུམ་བོང་ང་དཀར། །ཨ་བྱག་གངས་ཐེགས་གསེར་གྱི་མེ་ཏོག་དང་། །ཀ་ར་སྦྱར་བཏང་།

For the treatment of headache, evacuate the disorder by means of emesis using a compound of *gser gyi phud bu*, *g.ya' kyi ma*, *ri sho'i rtsa* (roots), *skyi 'bras*, and *bong nga dkar po*. If this does not relieve the pain, perform purgation. Venesect *dpral rtsa* and *mtshogs gsang*, splash water over the head, and apply moxibustion on the points of *mur gong 'phar rtsa*, and *ltag pa'i ldud sgo*. Administer a compound prepared from *dom mkhris*, *tig ta*, *gur kum*, *bong nga dkar po*, *a byag*, *gangs thigs*, and *gser gyi me tok* mixed with *ka ra* (white sugar).

8.2.3 Головные боли нужно выводить рвотным из *gser gyi phud bu*, *g.ya' kyi ma*, *ri sho'i rtsa*, *skyi 'bras*, *bong nga dkar po*. А если они не прекратились, то после вычистить слабительным, провести кровопускание из *dpral rtsa* и *mtshogs gsang* и обрызгивание, прижечь *mur gong 'phar rtsa*, *ltag pa'i ldud sgo*, назначить состав из *dom mkhris*, *tig ta*, *gur kum*, *bong nga dkar po*, *a byag*, *gangs thigs* и *gser gyi me tok* с сахаром.

མགོ་བོ་འཁྲུམས་བ་ལ། །མགོ་ཁྲོལ་སྦྱར་བ་ཤིང་གུན་སྐྱེ་བཏབ་བྱིན། །མར་གསར་རྒྱམ་ཚྭ་སྦྱར་བའི་ལྷ་སྐྱན་བཏང་། །

For the treatment of vertigo, administer a concentrated soup made from the head of a lamb with addition of *shing kun* and *sga*, and nasal medication consisting of a mixture of fresh butter and *rgyam tshwa*.

8.2.4 При головокружении следует угощать [больного] составом готроль (*mgo khrol*) с добавлением *shing kun* и *sga*, закапывать назальные лекарства из свежего масла и *rgyam tshwa*.

མིག་ཚག་ག་བུར་དོམ་མཁྲིས་སྐྱེར་ཁར་བྱུག། །སྐྱ་ཚེ་སྐྱེར་པའི་བར་གུན་ཐང་དུ་བཏང་། །

For the treatment of burning eyes, apply a compound prepared from *ga bur*, *dom mkhris* and *skyer pa'i khanda*, and administer a decoction prepared from *gla rtsi* and *skyer pa* stem cortex.

8.2.5 При жжении в глазах наносят [состав из] *ga bur*, *dom mkhris*, *skyer pa'i khanda* и назначают отвар из *gla rtsi* и *skyer pa'i bar shun*.

ན་བ་འོན་ན་ཚོགས་པ་བརྩུ་བཞི་བཟེག་རྩིས་ལ་འབྲས་བུ་རྩ་བའི་སྐྱེན་མར་སྦྱར།།

In the case of deafness, apply moxibustion on the fourteenth vertebra, followed by administration of medicinal butter prepared from '*bras bu* (three myrobalan fruits) and the root medicines.

8.2.6 При снижении слуха прижигают четырнадцатый позвонок, а затем готовят лечебное масло из плодов и корней.

སྐྱ་ལྷག་འོང་ན་མཁན་སྦྱར་ཁུ་བ་ལ། རྩོད་ལྷག་གུར་གུམ་དོམ་མཁྲིས་སྦྱར་ལ་བཏང་། །ཡང་ན་གུར་གུམ་དོམ་མཁྲིས་མཚོ་ཡི་
ཐལ། རྩོད་ལྷག་སྐྱ་ལོ་སྦང་དཀར་གྱི་ལྗེ་བ། །ཀར་སྦྱར་བཏང་མགོ་རྩོད་རྩ་ཡིས་བསྦྱང་།།

In the case of nosebleeds, administer a decoction prepared from *mkhan pa* and *skyer pa* with addition of *rdo dreg*, *gur kum* and *dom mkhris*, or a compound made with *gur kum*, *dom mkhris*, *mtshe yi thal* (ash), *rdo dreg*, *snya lo*, *srad dkar*, *kyi lche* and *ka ra* (white sugar), and splash cold water over the head and upper body.

8.2.7 При носовом кровотечении назначают отвар из *mkhan pa* и *skyer pa* с добавлением *rdo dreg*, *gur kum*, *dom mkhris*. Или дают состав из *gur kum*, *dom mkhris*, *mtshe yi thal*, *rdo dreg*, *snya lo*, *srad dkar*, *kyi lche* и сахара, голову и верхнюю часть тела охлаждают водой.

ལ་ལྗེ་སྐྱམ་ལ་སྦྱར་བུ་ཉི་དགའ་དང་། །རྩུ་རྩག་པ་དང་ཀར་སྦྱང་སྦྱར་སྦྱར།།

In the case of dryness of the tongue, have the patient chew a compound prepared from *star bu*, *nyi dga*, and *chu rug pa* with *ka ra* (white sugar) and *sbrang* (honey).

8.2.8 При сухости во рту и на языке - нужно рассасывать состав из *star bu*, *nyi dga*, *chu rug pa* с сахаром и мёдом.

སྐྱོ་དང་ཆེན་ཉི་དགའ་ཀ་ར་སྐྱར། །འུ་སུ་བསྐྱེལ་ཁུར་ཀ་ར་སྐྱར་བཏབ་བྱིན། །ཡང་ན་སོ་ཕག་བསྐྱེལ་པའི་ཁུ་བས་དབུལ། །

In the case of extreme thirst, administer a compound prepared from *nyi dga* and *ka ra* (white sugar), 'u su decoction with addition of *ka ra* (white sugar) and *sbrang* (honey), or administer it with red brick decoction.

8.2.9 Если сильно хочется пить - готовят состав из *nyi dga* и сахара, угощают вскипячённым отваром 'u su с добавлением сахара и мёда или поят сгущённым отваром *so phag*.

དང་ག་འགག་ལ་ཀ་ར་རྒྱན་འབྲུམ་མམ། །སྐྱུ་ཅུ་ཀ་ར་སྐྱར་སྐྱར་མཁུར་བཀའ་བཏང་། །ཉིག་ཏ་སྐྱུ་ཅུ་རྒྱུ་ཚཱི་གང་ཐང་བཏང་། །དེ་རྗེས་སྐྱོད་ཀ་ཐོང་རྩ་མཁུར་རྩ་གཏར། །སེ་འབྲུ་བཞི་ཐང་རྩ་གང་བདེ་བྱེད་སྐྱར། །སྒྲིང་ལ་གང་འདོད་ཟས་དང་སྐྱར་ལ་བཏང་། །

In the case of a loss of appetite, prepare an infusion of *ka ra* (white sugar) and *rgun 'brum* or an infusion of *skyu ru ra*, *ka ra* (white sugar) and *sbrang* (honey), and recommend holding a mouthful of the infusion in the mouth. Administer a cold decoction of *tig ta*, *skyu ru ra*, and *rgyam tshwa*. Thereafter, venesect *snod ka*, *thong rtsa*, and *mkhris rtsa*, administer *se 'bru bzhi thang* and *chu gang bde byed* compound, together with foods the patient craves.

8.2.10 При потере аппетита дают рассасывать состав из сахара и *rgun 'brum* или *skyu ru ra*, сахара и мёда, назначают холодный отвар из *tig ta*, *skyu ru ra*, *rgyam tshwa*, а затем делают кровопускание из сосудов *snod ka*, *thong rtsa* и *mkhris rtsa*, готовят составы *se 'bru bzhi thang* и *chu gang bde byed* и назначают их вместе с любимой едой [больного.]

སྐྱིགས་ལྷན་འབྲམས་ལ་ཚ་དང་གང་བ་གཉིས། །ཚ་བས་སྐྱིགས་ན་མགོ་ལུས་ཚུ་ལྷག་བྲ། །དེ་རྗེས་ཚིགས་བ་དུག་བདུན་མཚོགས་ལ་
བསྐྱེད། །ཚན་དན་དཀར་པོ་ལུ་ལོ་སྣ་ཅ་ལྷག། །ཡང་ན་ག་ལུར་རྒྱལ་སྒོན་བཏང་རྗེས་ལ། །མཐེབ་ཆེན་སྲིན་ལག་སེན་མོ་སྤྲོ་བས་
བསྐྱེད། །

Severe hiccough is of two types, depending on whether it is caused by a hot or cold disorder. In the case of hiccough caused by hot disorders, splash water over the head and body, and apply moxibustion on the sixth and seventh vertebrae and *mtshogs*, followed by instilling a mixture of *tsan dan dkar po* and breast milk into the nostrils. Or administer *ga bur rgyal blon* compound and then apply moxibustion on the nails of the thumbs and ring fingers.

8.2.11 Продолжительная икота бывает двух видов от жара и от холода. Когда она от жара нужно обрызгивать водой голову и тело. Затем прижечь шестой, седьмой позвонки и область темени. Закапывать в нос *tsan dan dkar* с женским молоком. Или после назначения *ga bur rgyal blon* сделать прижигание трупом на ногтях больших и безымянных пальцев.

གང་བས་སྐྱིགས་ན་ཚ་སྣ་ཆང་སྤྲུང་བཏང་། །ཟན་དོན་ལུ་མོ་བྱས་ལ་མགོ་ལ་བསྒོན། །མཚོགས་སྤྲུབས་སྤྲོད་པོ་བའི་དཀྱིལ་དུ་
བསྐྱེད། །

In the case of hiccoughs caused by cold disorders, administer various salts mixed with *chang*. Cover the head with warm dough shaped in a hat form and apply moxibustion on the *mtshogs*, *ske stong*, and middle stomach point.

Когда икота от холода, нужно дать различные соли, смешанные с чангом. Из тёплой каши сделать шапку и надеть на голову, делать прижигание на области венечного шва черепа (*mtshogs srubs*), *ske stong* на центральных точках желудка.

གཟེར་ལ་ལྷག་གཟེར་གཉན་གཟེར་རླུང་གཟེར་གསུམ། །

Sharp pain is of three types: sharp pain caused by blood disorders, by infection, and by *rlung* disorders.

8.2.12 Сильные боли бывают трёх типов: от крови (*khrag gzer*), от ньен (*gnyan gzer*) и от лунг (*rlung gzer*).

ལྷག་གཟེར་མ་རུ་རྩ་རྩ་ཞིབ་བཏགས་ལ། །ཀ་ར་སྤྱར་བ་ཚུ་སྐོལ་འཕུལ་ལ་བཏང་། །

For the treatment of sharp pain caused by blood disorders, grind *ma nu* and *ru rta*, mix this with *ka ra* (white sugar), and administer it with boiled water.

При болях от крови (*khrag gzer*) назначают состав из тонко измельчённых *ma nu* и *ru rta*, смешанных с сахаром, запивать кипячёной водой.

གཉན་གཟེར་གྱ་གྱལ་ནག་པོའི་རྩུངས་ཐང་སྤྲད། །

For the treatment of sharp pain caused by infection, administer *gu gul nag po* infusion.

При болях от ньен (*gnyan gzer*) - поят процеженным отваром *gu gul nag po*.

སྤྱར་གཟེར་སྤྱ་རྩ་རྩ་ཚེ་ཚོས་སྤན་དང་། །ལྷར་ཀུམ་སྤྱར་བ་སྤེལ་ཐང་གིས་དབུལ། །ཡང་ན་རྩ་རྩ་ཉི་ལུག་སྤེལ་བི་བི་ལིང་། །ཕུ་ཤེལ་ཚེ་དང་སྤེལ་ཉིས་ཤིང་ཚ་དང་། །ཀ་ར་སྤྱར་བ་སྤེལ་ཐང་གིས་དབུལ། །

For the treatment of sharp pain caused by *rlung* disorders, prepare a compound from *spru* roots, *gla rtsi*, *chos sman* and *gur kum*, and administer it with heel bone soup. Or prepare a compound from *dza ti*, *sug smel*, *pi pi ling*, *pu shel rtse*, *sle tres*, *shing tsha* and *ka ra* (white sugar), and administer it with heel bone soup.

При болях от лунг (*rlung gzer*) - готовят состав из *spru rtsa*, *gla rtsi*, *chos sman*, *gur kum*, запивать бульоном пяточной кости. Или состав из *dza ti*, *sug smel*, *pi pi ling*, *pu shel rtse*, *sle tres*, *shing tsha* и сахара, запивать бульоном пяточной кости.

སློ་མང་ཅུ་གང་ཤིང་མངར་ཀ་ར་སྐྱར། །རའམ་བ་འོ་དོད་མོས་འཕུལ་ལ་བཏང་། །ཡང་ན་ཕོ་མོ་ག་མིག་གི་རྩ་བ་དང་། །ཅུ་གང་ཀ་ར་སྐྱར་ལ་བ་འོས་འཕུལ། །ཡང་ན་ཅུ་གང་ཤིང་ཚ་བི་བི་ལིང་། །ཀ་ར་སྐྱར་དང་མར་སྐྱར་ལྗེ་གུ་བཏང་། །ཡང་ན་ཅུ་གང་ཨ་གོང་ཅུ་རྟ་དང་། །བི་བི་ལིང་དང་ཀ་ར་སྐྱར་ལ་བཏང་། །

For the treatment of excessive cough, prepare a compound from *chu gang*, *shing mngar* and *ka ra* (white sugar), and administer it with warm goat or cow milk. Or prepare a compound from *pho rog mig* roots, *chu gang* and *ka ra* (white sugar), and administer it with cow milk. Or administer a medicinal paste prepared from *chu gang*, *shing tsha*, *pi pi ling*, *ka ra* (white sugar), *sbrang* (honey), and butter. Or administer a compound prepared from *chu gang*, *a krong*, *ru rta*, *pi pi ling*, and *ka ra* (white sugar).

8.2.13 При частом кашле назначают состав из *chu gang*, *shing mngar* и сахара, запивать козьим или коровьим молоком. Или состав из *pho rog mig gi rtsa ba*, *chu gang* и сахара, запивать молоком. Либо дают пасту-дегу из *chu gang*, *shing tsha*, *pi pi ling*, сахара, мёда вместе с маслом. Или состав из *chu gang*, *a krong*, *ru rta*, *pi pi ling* и сахара.

འགོགས་དཀའ་སྐྱར་ཅུ་རྟ་བི་བི་ལིང་། །ཤིང་ཚ་སྐྱར་ར་དང་སྐྱར་སྐྱར་བཏང་། །

For the treatment of difficult expectoration, administer a compound prepared from *star bu*, *ru rta*, *pi pi ling*, *shing tsha*, *skyu ru ra*, and *sbrang* (honey).

8.2.14 При затруднённом откашливании назначают состав из *star bu*, *ru rta*, *pi pi ling*, *shing tsha*, *skyu ru ra* и мёда.

འཁྲུ་ལ་ཚ་འཁྲུ་གང་འཁྲུ་རྣམ་པ་གཉིས། །དུད་ཁུ་དམར་མེར་དྲི་ཆེ་རྩུ་གཏིང་འབྱིང་། །ཚ་འཁྲུ་ཡིན་པས་མཁྲིས་ཕྱེ་བདུན་པ་སྐྱར། །ཞི་རྗེ་བཞི་ཐང་བིལ་བ་བཏབ་པས་གཙོད། །

Diarrhea is of two types depending on whether it is caused by a hot or cold disorder. To stop diarrhea caused by hot disorders, which is indicated by a sooty or reddish yellow colored stool, strong odor, and a tendency to sink down in the water, administer *mkhris phyed bdun pa* compound and *bil ba*-added *indra bzhi thang*.

8.2.15 У диареи есть две разновидности - от жара и от холода. Когда [каловые массы] цвета сажи, красно-жёлтые, с сильным запахом, тонут в воде - это понос жара, его останавливают с помощью составов *mkhris phyue bdun pa* и *indra bzhi thang* с добавлением *bil ba*.

ཚམ་པ་སྐྱ་རྩུ་འཁྲུ་བ་གང་བ་སྟེ། །ཁེ་འབྲུ་བཞི་དང་འཁྲུ་གཙོ་བོ་སྐྱར་བ་ཏང་། །ཞེ་འོག་མཚོན་གང་མཚོན་དོ་བཅས་བར་
བསྐྱེ།

To stop diarrhea caused by cold disorders, indicated by *rtsam pa* colored, frothy and watery diarrhea, administer *se 'bru bzhi pa* compound and *khru gcod bzhi* compound. Apply moxibustion on the points located at one *mtshon* and two *mtshon* below the navel.

Когда [каловые массы] как цампа, пенистые и водянистые - это понос от холода, тогда назначают составы *se 'bru bzhi pa* и *khru gcod bzhi pa*, прижигают точки, отступив от пупка книзу на один и два цон.

སྐྱ་བའི་ནད་ལ་ཚ་དང་གང་བ་གཉིས།

Vomiting is of two types depending on whether it is caused by a hot or cold disorder.

8.2.16 У болезненной рвоты тоже есть две [разновидности]: от жара и от холода.

ཁྲ་དང་མཁྲིས་པ་སྐྱ་བ་ཚ་བ་སྟེ། །ཁྲ་ཏུ་སྐྱ་ན་རྒྱ་སྐྱེགས་སྲུ་བ་ལ། །དོམ་མཁྲིས་གུར་གུམ་ཀ་ར་སྐྱར་ལ་བཏང་། །མཁྲིས་
པར་སྐྱ་ན་ཏུ་སྐྱེད་མཚང་སྐྱར་བཏང་། །ཡང་ན་འབྲས་བུ་གུས་སྲུ་བར་ཕུ་ཤེལ་ཅེ། །སྐྱང་ཅི་བཏབ་སྟེ་ཇེ་གུར་བཏང་བས་
གཙོ།

Vomiting caused by hot disorders is characterized by blood and bilious vomitus. To stop vomiting of blood, administer a compound prepared by adding *dom mkhris*, *gur kum*, and *ka ra* (white sugar) to *rgya skyegs* infusion. To stop bilious vomiting, administer horse dung mixed with *chang*. Or administer a medicinal paste prepared by adding *pu shel rtse* and *sbrang* (honey) to rice (washed) water.

Крoвая или желчная рвота - это жар. При кровавой рвоте назначают отвар *rgya skyegs* с добавлением *dom mkhris*, *gur kum* и сахара. При желчной рвоте дают конский навоз вместе с чангом или останавливают его, назначая дегу из воды от промывания риса с добавлением *pu shel rtse* и мёда.

ལྷ་དང་ཚམ་པ་སྐྱུག་པ་གང་བ་སྟེ། །འབྲས་ཡོས་ཁྱོར་གང་སེ་འབྲུ་བི་བི་ལིང་། །བཅའ་སྐ་སྦང་ཙི་སྐྱར་བཏང་ལྷན་གསང་
བསྟེན། །སྟོང་སྐྱུགས་སེ་ལོང་ཐང་བཏང་དུག་པ་བསྟེན། །

To stop vomiting caused by cold disorders, characterized by watery and *rtsam pa*-like vomitus, administer a compound prepared by adding *se 'bru, pi pi ling, bcha' sga*, and *sbrang* (honey) to one *khyor* of puffed rice, and apply moxibustion on *Ihen gsang*. If empty vomiting occurs, administer heel bone soup and apply moxibustion on the sixth vertebra.

Рвота водянистыми или похожими на цампу массаами это холод. Тогда нужно дать одну горсть воздушного риса с добавлением *se 'bru, pi pi ling, bcha' sga* и мёда, прижечь точку *Ihen gsang*. При пустой рвоте - дать бульон из пяточной кости, прижечь шестой позвонок.

ཚ་བས་ལྷ་འགགས་སོ་བྱའི་སྟོ་ཐལ་དང་། །འོང་ཐོར་ལག་མིག་གཡས་ཀྱི་ཙི་བཟུར་ལ། །ལྷ་སྐྱར་ཉི་དགའ་ཀ་ར་སྐྱར་ལ་
བཏང་། །ཡང་ན་ལོ་ཤ་སྐྱེར་ཤུན་རྒྱ་ཚུ་ཚའི་ཐང་། །དེས་མ་སེལ་ན་ལོང་ཚ་གཉིས་ལ་གཏར། །ཟེ་ཚ་སྟེན་སྟེན་གཟེ་མ་ཆང་སྐྱར་
བཏང་། །བྱུད་པར་རིམས་ཚད་ལྷ་འགགས་སེལ་བར་བྱེད། །

For the treatment of urinary obstruction caused by hot disorders, administer a compound prepared by adding *chu sbur, nyi dga* and *ka ra* (white sugar) to (cormorant feather ash), and grease collected by melting the right hoof of a two-year-old donkey, or a decoction prepared from *zho sha, skyer shun, rgya tshwa*. If this fails to cure the disorder, venesect a pair of *long rtsa* and administer a compound prepared from *ze tshwa, sdig srin, gze ma*, and *chang*. This compound particularly cures urinary obstruction caused by *rims* (contagious hot disorders).

8.2.17 При задержке мочи от жара назначают состав из *so bya'i sgro thal*, костного клея из правого копыта двухлетнего осла с добавлением *chu sbur, nyi dga* и сахара.

Или отвар из *zho sha, skyer shun, rgya tshwa*. Если это не помогло - нужно сделать кровопускание из *long rtsa* и дать состав из *ze tshwa, sdig srin, gze ma* и чанга, он особенно хорошо устраняет задержку мочи при жаре рим (*rim tshad*).

བྲི་ཚུ་ལྷག་ཏུ་འཇག་ན་བྲག་ལྷན་དང་། ལྷར་ཀུམ་དོམ་མཐིས་སྦྱར་བཏང་བྱིན་ལོང་གཏར། །

For the treatment of blood in urine, administer a compound prepared from *brag zhun, gur kum* and *dom mkhris* (bear bile), and venesect *byin* and *long rtsa*.

8.2.18 При появлении крови в моче назначают состав из *brag zhun, gur kum, dom mkhris*, пускают кровь из *byin [gzhug]* и *long rtsa*.

བྲི་མ་འགགས་ན་ལ་སྤྱག་ཐལ་བ་དང་། ཞུག་ཚོས་འབྲས་བུ་ཨ་རུ་མཚུ་སྦྱང་དང་། །འོ་མ་སྦྱར་ལ་ལྷོར་བཏང་ནི་རུས་བསྟ། གྱི་
ལྷེའི་བསྐྱས་ཐང་མར་དཀར་བཏང་བ་ལ་བྱིན། །ཡང་ན་ལྷོ་ཚོད་བུལ་ཏོག་ཐང་ཏུ་བཏང་། །

For the treatment of constipation, administer a compound prepared from *la phug* ashes, *ug chos* fruits, *a ru mchu snyuing* and milk, perform strong enema to empty the bowel, and administer *kyi Ice* decoction with addition of white butter, or a decoction of *sne rgod* and *bul tog*.

8.2.19 При запоре нужно дать состав из *la phug thal, ug chos 'bras bu, a ru mchu snyuing* и молока, выпроваживать его нирухой. Угощают [больного] сгущённым отваром *kyi Ice* с добавлением сливочного масла или отваром *sne rgod* и *bul tog*.

རྩལ་འབྲུམས་ད་ལིས་ལྷག་མིག་ཐང་བཏང་ལ། །རྗེས་ལ་སྦྱ་སྦྱ་ཚང་དང་སྦྱར་བ་འཇ། །ཏོང་ལེན་ཅན་དན་བོང་ང་མར་གསར་
བྱ། །

For the treatment of excessive sweating, administer a decoction prepared from *da lis* and *lug mig*, and then apply a mixture of *sga skya* and *chang*, or a mixture of *hong len, tsan dan, bong nga* and fresh butter.

8.2.20 При потливости назначают отвар из *da lis* и *lug mig*, а потом чанг, смешанный с *sga skya* или втирать свежее масло с *hong len, tsan dan, bong nga*.

ལུས་དྲོད་ཕྱིར་ཤོར་ཚུ་ལྷག་བྱས་རྗེས་ལ། ལྷུ་ཅུ་ལྷན་ལ་མར་དཀར་སྐྱར་བ་དང་། །སེ་རྒྱུད་སྐྱེར་ཤུན་སོ་མ་ར་ཇ་བྱུག།

For treating a loss of body heat, splash water on the body and then apply a mixture of *skyu ru ra*, *utpal*, and white butter, or a mixture of *se rgod*, *skyer shun* and *so ma ra dza*.

8.2.21 При внешней потере тепла нужно сделать обрызгивание, а затем втирать состав из *skyu ru ra*, *utpal* и сливочного масла и *se rgod*, *skyer shun* и *so ma ra dza*.

ཚ་རྗེས་རྒྱང་ལག་ཞེ་རེངས་ན་བ་དང་། །ལ་མིག་ཡོ་ན་རྩ་སྐྱོངས་ཚུ་ལུ་མས་བྱ།

If there is painful contracture and paralysis of the limbs and facial paralysis (deviation of the eyes and mouth) following a hot disorder, treat this by performing channel cleansing therapy and bathing in natural hot springs.

8.2.22 При болезненной скованности в конечностях после жара и рта и глаз следует делать очищение сосудов (*rtsa sbyongs*) и ванны.

འབྲས་པོལ་ཐང་གིས་བྱེ་ལ་གང་ཉེ་གཏར།

For the treatment of '*bras* and *phol*, segregate blood with a decoction and venesect the veins nearest to the disorder.

8.2.23 При пхоль (*phol*) и дре (*'bras*) нужно разделить [кровь] отваром и сделать кровопускание рядом.

དེ་ལྟར་སྐྱོན་གཉན་ཐོར་བྱའི་ནད་སྣ་ཚོ་གསལ། །ཚ་བ་ཀུན་ལ་ཕལ་ཆེར་འབྱུང་འབྱུར་ཉེ། །ལྷན་པར་བལ་ནད་རིམས་ལ་མང་བ་
ཡིན། །དེ་ཕྱིར་ལ་ཐོར་གཉེན་པོས་ནད་སྣ་བསལ། །ཞིས་གསུངས་སོ།

These various types of additional miscellaneous disorders mainly appear in all types of hot disorders, and are very common in the case of *bal nad*. Therefore, treat these miscellaneous disorders with their respective remedies." Thus it was said.

8.2.24 При любых болезнях жара, как правило, возникают такие разнообразные разрозненные прибавленные болезней, а особенно часто они встречаются при балнед (*bal nad*) и заразных рим. И потому разнообразные формы болезней устраняют этими разрозненными средствами.» Так сказано.

བདུད་རྩི་སྤྱིང་པོ་ཡན་ལག་བརྒྱད་པ་གསང་བ་མན་ངག་གི་རྒྱུད་ལས་ཚ་བ་སྤྱི་བཙོས་པའི་ལེའུ་སྟེ་བརྩ་གཉིས་པའོ།།

This is the twelfth chapter, the "Treatment of General Hot Disorder," from the Secret Quintessential Instructions on the Eight Branches of the Ambrosia Essence Tantra.

Это двенадцатая глава «Лечение жара в общем» из «Сущности амриты — восьмичленной тантры тайных наставлений».

Translation from Tibetan to English: Mentseekhang ©

перевод с тибетского на русский: Анастасия Теплякова